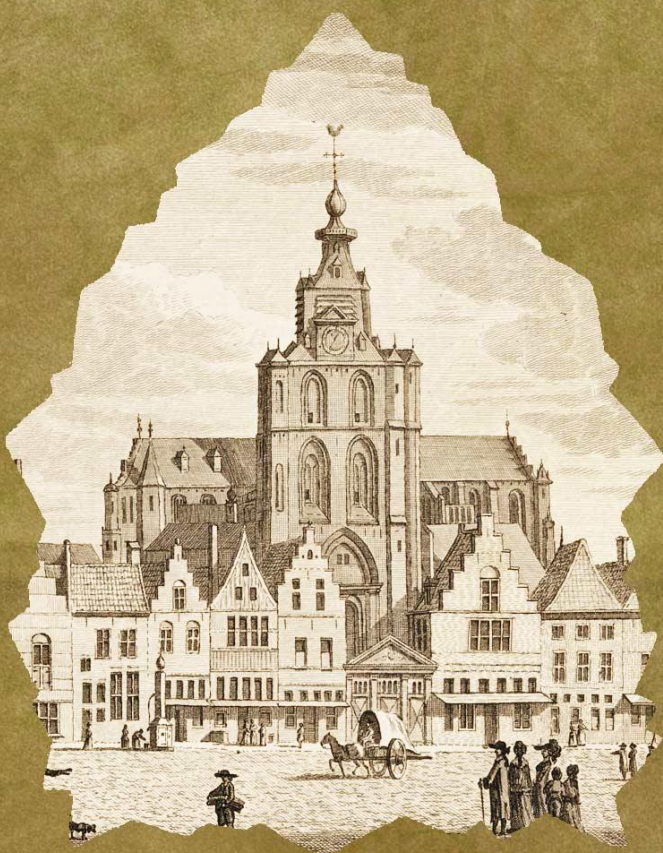

St Gertrudiskerk

1659-1830

Eene bijdrage tot de geschiedenis van de St. Gertrudiskerk 1639-1830

ST. GERTRUDISKERK

te

Bergen-op-Zoom

1659-1830

door

den ZeerEerwaarden Heer E. P. M. Raaijmakers

Pastoor der O. L. Vrouwe Kerk

te

Bergen-op-Zoom

---

*Eene bijdrage tot de geschiedenis der Roomsche Katholiken van Bergen-op-Zoom
en de Groote of St. Gertrudiskerk, tusschen de jaren 1659—1830.*

BERGEN-OP-ZOOM — NUMA HASSELMAN — 1909

Aan den Lezer!

Van verschillende zijde is mij wel eens de opmerking gemaakt, dat het zoo te verwonderen is, dat de Katholieken niet hebben getracht om hunne oude St. Gertrudiskerk terug te krijgen, toen zij op het einde der 18^e en het begin der 19^e eeuw was terug te bekomen.

Bij het rangschikken der archieven, notulen, rekeningen en verantwoordingen onzer kerk van dien tijd, zag ik, dat aan de Katholieken dit verwijt niet mag gedaan worden. Meer dan 25 jaren hebben zij voor de teruggave hunner oude Groote Kerk geijverd. Tevens zag ik, dat het ons niet zeer bevreemden mag, dat ook de Hervormden den strijd volhielden, totdat de zaak in der minne werd geschikt.

Uit de rekeningen en verantwoordingen valt op te maken en wel uit de betalingen der toelagen, wie sedert 1665 toen de R.K. Priesters weer in de stad mogten terugkeeren, pastoor en kapelaan geweest zijn.

Daar een en ander wellicht de belangstelling kan wekken van de katholieken en de andersdenkenden heb ik besloten het voornaamste in druk te doen verschijnen.

Bij de behandeling dezer zaken heb ik gebruik gemaakt:

1. Van de archieven, notulen der vergaderingen van het kerkbestuur, waaruit, zooals men zien zal, de requesten, missiven, antwoorden enz. letterlijk zijn overgenomen ;
2. Van de rekeningen en verantwoordingen van den Thesaurier aan het Kerkbestuur en door hetzelfde als goedgekeurd onderteekend.
3. Van de jaarboekjes van den Katholieken Eeredienst.
4. Van de gedrukte handelingen van de 1^e en 2^e Kamer van dien tijd.

De historische waarde dezer geschriften zal wel door niemand worden ontkend.

DE SCHRIJVER

1659-1830

Na de Reformatie was de Katholieke Eeredienst in de stad Bergen-op-Zoom verboden. Alle Roomsche priesters waren verdreven en de geloovigen waren in de noodzakelijkheid hunne godsdienstplichten te gaan vervullen in het naburige Woensdrecht en later in eene schuur van de hoeve „De Bal" onder de poortery der stad. Thans staat daar ter plaatse het buitengoed „Lievensberg" toebehoorende aan Mej. Marie de Ram ¹).

Het Herdersambt werd vervuld door den Z.Eerw. Pater Recollet Jacobus Noydens van Antwerpen, toen door de toenmalige landbestuurders aan de Roomschen meerdere vrijheid tot uitoefening van hun godsdienst gegeven werd. Daarom kocht op 14 Februari 1676 Mr. Joannes van Dyck, namens het Kerkbestuur een huis en erf in een afgelegen gedeelte der stad uitkomende aan de Korenmarkt en de Vuilbeek ²). Dit eigendom werd op deszelfs naam gezet, wyl volgens publicatie van 4 October 1655 de R.K. Corporaties geen goederen of eigendommen mochten bezitten.

In dit huis werd thans door Pater Noydens tot aan zijn dood (1703) de H. Dienst voortgezet. Dit alles geschiedde bij oogluiking van den Fiscaal en Drossaard tegen eene jaarlijksche betaling van 130 gulden. De

---

¹ Het landgoed bestaat anno 2022 nog steeds, al zijn er grote delen van verloren bij de aanleg van de A4/A58. Zie o.m. [wikipedia](#)

² Tegenwoordig: Pastoor Langrietstaat.

Eerw. Heer Noydens werd opgevolgd door Pater Henricus Sammels³). Zijn Kapelaan was Pater Tybout⁴).

Schuilkerk

In 1704 bouwde het Kerkbestuur in den tuin van bovengemeld perceel eene kerk⁵), waarvoor de gelden bijeengebracht waren, door een collecte gehouden in de stad, in de Poorterij en in Borgvliet, alsmede uit genegotiëerd kapitaal.

Het Kerkbestuur bestond destijds uit de Heeren

Mr. A. v. Dyck thesaurier, C. Ingenzal, A. van Hoorn, Daniël Frisius, Willem Bavelaar, Reinier Aalmans, Dr. Van der Lemmer en Norbertus van der Kreek.

Na het overlijden van Mr. A. van Dyck, werd door zijne dochter Maria op 9 Oct. 1721 eene akte gemaakt, waarbij zij verklaart, dat noch haar vader, noch zij zelve ooit recht van eigendom hebben gehad op de perceelen waarop de kerk is gebouwd en dat deze aan de kerk toebehooren.

[Opeenvolging van geestelijken 16^e eeuw]

Intusschen was Pastoor Sammels den 5 Jan. 1711 overleden en werd opgevolgd door Pater De Roos. Deze stierf in 1714.

Zijn opvolger was Pater Petrus van Beek. Tijdens zijn pastoraat waren Kapelaan de Eerw. Paters : Alexander van Uffelen († 16 Nov. 1721) Joannes van der Schilde (†1739) en de Eerw. Heer Adrianus Scheeuws.

---

³ Volgens Jacob Cats (zie volgende noot) was Henricus Sammels geen pater meer, maar als 'uittredend' Jezuit een wereldse geestelijke.

⁴ In het boekje [Cort verhael van een nieuw verschil om de catholycke Plebanye te Bergen op Zoom](#), 1711, werpt Jacob Cats een nader licht op deze opvolging.

⁵ Dit betreft de zgn Schuilkerk waaraan de Kleine Kerkstraat en de (sedert de vorige eeuw) de Pastoor Langrietstraat met hun namen nog aan herinneren.

In Dec. 1740 legde Pastoor van Beek zijn ambt neder en werd opgevolgd door den Eerw. Heer Adr. Scheeuws. Deze kreeg tot Kapelaan den Eerw. Heer Beyens. Pastoor Scheeuws, die de eerste wereldlijke priester was in bediening te Bergen-op-Zoom, stierf 29 Dec. 1746.

In zijne plaats trad begin Januari 1747 op, de Eerw. Heer Gerardus van de Laar, destijds pastoor te Ginneken. Bij het overlijden van Kapelaan Beyens werd deze opgevolgd door den Eerw. Heer Joannes Facrit. Reeds op 27 Sept. 1748 stierf Pastoor van de Laar. Op 11 Oct. teekent de Eerw. Heer Joannes Facrit, als Pastoor de notulen van het kerkbestuur. Hij kreeg tot Kapelaan den Eerw. Heer van Son. Deze werd 15 Maart 1755 vervangen door den Eerw. Heer Krul.

In 1765 werd deze opgevolgd door den Eerw. Heer Raats, en deze kreeg 1774 den Eerw. Heer Wils tot opvolger.

Bij het overlijden van Pastoor Facrit (1778) werd de Eerw. Heer Petrus Boenders Pastoor.

Op 4 Oct. 1780 gaven de Edelmogende Staten verlof een tweeden Kapelaan aan te stellen. Tot deze bediening werd begin Januari 1781 benoemd de Eerw. Heer Adrianus De Ram.

1 Juni 1793 werd de Eerw. Heer Wils vervangen door den Eerw. Heer Laurentius Mouw, die 2de Kapelaan werd.

27 Febr. 1794 overleed Kapelaan Mouw en werd opgevolgd door den Eerw. Heer Cornelius Judocus van Aken.

Het kerkbestuur kreeg op 2 Mei 1789 van de Staten-Generaal de toestemming om twee ledigstaande vertrekken bij de kerk te voegen ten gerieve van de godsdienstoefeningen.

Tot nu toe hadden de Katholieken onzer stad betrekkelijk in vrede hunne godsdienstoefeningen kunnen houden, maar bleven desniettemin onder den druk der toenmalige Staatskerk, tot dat in 1795 voor hen een beter tijdperk aanbrak.

Bataafse Republiek

In Jan. 1795 werd de Stadhouder Willem V genoodzaakt afstand te doen van zijne waardigheden en naar Engeland te vluchten, daar de Franschen ons land waren binnen getrokken.

Uit deze omwenteling ontstond de Bataafsche Republiek.

16 Mei 1795 werd de vrede met de Franschen gesloten. De Republiek behield Staats-Brabant, maar moest afstand doen van het heden-daagsche Limburg, alsook van Staats-Vlaanderen.

Noord-Brabant werd gelijkgesteld met de overige provinciën en mocht zijne afgevaardigden zenden naar de Conventie, die aan het Bataafsche volk eene constitutie zou schenken. Hierdoor was de groote zaak, de gelijkstelling der Katholieken met de andersdenkenden zoo goed als gewonnen.

Thans werd eene Nationale Vergadering gekozen die op 1 Maart 1796 werd geopend. Deze vaardigde 18 Aug. daaraanvolgende [deze proclamatie](#) uit:

„Alzoo de vernietiging van het oude stelsel eener heerschende of bevoorrechte kerk, en de afscheiding der kerk van den Staat reeds opgesloten lagen in de erkenning der regten van den mensch en burger, en van de grondbeginselen van vrijheid, gelijkheid en broederschap, welke in den naam van het volk van Nederland openlijk en plegtig is afgekondigd, zoo bleef ons ter wegneming der bezwaren, uit dat oude stelsel geboren, en ter

*voorkoming eener billijke vrees voor derzelve voortdoring of wederkeering, niets anders over dan te decreteren :
Vooreerst dat voortaan in Nederland geene heerschende kerk kan of zal geduld worden en
ten anderen dat alle de bedoelde bezwaren zullen worden weggenomen met dien spoed en langs dien weg, welke de aard van ieder derzelve in het bijzonder mogelijk maakt of van zelfs aanwijst.*

Wij hebben bij ons decreet van 5 dezer beide gedaan.

Wij hebben daarbij besloten, dat niet alleen geen bevoorregte of heerschende kerk in Nederland meer kan of zal geduld worden, maar dat ook alle placaten of resolutiën der gewezen Staten-Generaal uit het oude stelsel der vereeniging van kerk en Staat geboren, zullen worden gehouden voor vernietigd enz.”

Het overige der proclamatie kan achterwege blijven, daar dit minder ter zake doet ⁶).

De eerste Constitutie door de Nationale Vergadering op 30 Mei 1797 aangenomen, werd door de volksstemming 8 Aug. verworpen. Intusschen waren nieuwe verkiezingen uitgeschreven en op 1 Sept. d.a.v. kwam de nieuwe Nationale Vergadering bijeen. 22 Jan. 1798 verklaarde deze vergadering zich veranderd in de *Constitueerende Vergadering, representeerende het Bataafsche volk*. Zij nam 17 Maart eene nieuwe Constitutie aan, welke 23 April bij volksstemming werd bekrachtigd en 1 Mei werd afgekondigd.

---

⁶ In deze gedigitaliseerde uitgave is de volledige [proclamatie achteraan](#) [bijgevoegd](#).

Voor de Katholieken was deze Constitutie zeer belangrijk. Door de additioneele artikelen werd hun de gelegenheid geboden om weer in bezit te geraken van de hun vroeger ontnomene kerken, en der bezittingen die bestemd waren voor het onderhoud van Kerk, Godshuizen, Armen enz.

Vooral het 5^e en 6^e die artikelen waren voor hen van het grootste belang. Wij laten deze twee artikelen hier volgen tot beter begrip van hetgeen thans gaat behandeld worden:

Art V. Alle andere kerkelijke goederen door vrijwillige gift, erfmaking, inzameling of aankoop bij eenig kerkgenootschap verkregen, worden als het wettig eigendom der bezitters erkend en als zoodanig aan hun verzekerd.

Art. VI. Alle kerkgebouwen en pastoriehuizen der voormaals heerschende kerk, voor zooverre zij, door aanbouw uit de afzonderlijke kas der gemeente, geen bijzondere en wettige eigendommen zijn, worden overgelaten aan de beschikkingen van ieder plaatselijk bewind om deswege tusschen alle kerkgenootschappen eenig vergelijk te treffen en wel binnen de eerstaankomende zes maanden na de aanneming der Staatsregeling.

De grondslag van dit vergelijk is in iedere plaats het grootste getal van leden der onderscheidene kerkelijke genootschappen, hetgeen alzoo de relatieve meerderheid van zielen zal uitmaken. Hetzelve zal de voorkeur hebben omtrent de naasting eener plaatselijke kerk en pastorie, onder bepaling echter, na de gedane begrooting van de waarde der gebouwen, van een matige uitkeering, hetzij ineens of bij termijnen aan de andere kerkgemeenten naar evenredigheid van derzelve leden, welke allen door deze bepaling worden gehouden, voor altijd afstand te hebben gedaan van de gemeene aanspraak.

De alzoogenaaste kerken en pastorijen blijven ten alle tijde onder de bezitting, beheering en het speciaal onderhoud dier kerkgemeente aan welke dezelve volgens het hier voornoemd onderling contract zijn toegewezen. De geschillen over dit een en ander ontstaande, worden ten spoedigste beslist door het vertegenwoordigend ligchaam. De torens aan de kerkgebouwen gehecht, benevens de klokken met derzelve huizingen, worden verklaard eigendommen te zijn en te blijven aan de burgerlijke gemeente, staande ten allen tijde aan derzelve beheer en onderhoud."

Volgens dit 6^e additioneel artikel moest het stadsbestuur schikking treffen tusschen de verschillende Kerkgenootschappen omtrent kerk en pastorie. Hier te Bergen-op-Zoom dus omtrent de St. Gertrudis of Groote Kerk, welke bij de Reformatie den Katholieken ontnomen was. Vandaar dat de Z.Eerw. Pastoor Petrus Boenders reeds den 5 Aug. 1798 eene missive ter vergadering bracht van de municipaliteit der stad van den volgenden inhoud:

Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap
De municipaliteit der stad Bergen-op-Zoom

Aan

De Burgers uitmaakende den kerkenraad van het Roomsche Catolische Kerkgenootschap binnen deese gemeente.

Bergen-op-Zoom, 1 Augustus 1798.

Het vierde jaar der Bataafsche Vrijheid

Burgers,

Alzoogena wij bij Publicatie van het intermediair uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek van den 12 Juli laatstleden, ten einde bij deselve publicatie vermeld, zijn gelast van ieder Kerkgenootschap

onder ons resort te requireeren opgaaf van het aantal leeden, tot ieder Kerkgenootschap behorende en in deze stad of plaats woonachtig zijnde, ten einde de relatieve meerderheid der zielen op te maaken, zoo dient deese om van Ulieden te requireeren ons binnen den kortst mogelijken tijd, eene opgaave van het aantal der leeden tot Ulieder Kerkgenootschap behorende, en in deese stad of plaats woonachtig zijnde, te doen toekoomen, ten einde wij in staad zijn om aan voormelden last, en den verderen inhoud van voormelde publicatie te kunnen voldoen.

Heil en Broederschap.

J. van der Gon vt:

Ter ordonnantie van de municipaliteit
voormeld

Arn. Stuart gezworen Clerq.

Het kerkbestuur deed daarop aanstonds eene opschrijving en telling der katholieken. In de stad zelve waren destijds 3364, in de Poorterij 473 en in Borgvliet 164 katholieken. Reeds op 15 Aug. kon het kerkbestuur de volgende missive richten tot het Stadsbestuur.

Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap

Den kerkenraad van het Roomsche Kerkgenootschap.

Bergen-op-Zoom, 15 Aug. 1798.

Aan De municipaliteit van Bergen-op-Zoom.

Burgers,

Ter voldoening van Ulieder requisitie van dato 1 Aug. dezes jaars ons par missive toegezonden, dient dat het montant der zielen tot dit kerkgenootschap behorende beloopt vier duizend en een.

Vertrouwende hiermeede aan Ulieder intentie voldaan te hebben

Heil en agting

Uit naam van het Kerkgenootschap voornoemd

Christ. Veraert, Senior.

De overige leden van het kerkbestuur waren toen:

J. S. van der Schrieck, Corn. Abrahams, Joannes Koeken,

J. Kerssemans, J. La Fontijn, P. Verberkmoes en A. Leenaars.

Hierop zond het stadsbestuur reeds op 17 Aug. eene vraag tot de Nederduitsche Christelijk Hervormde Gemeente om hare bewijzen en gronden van eigendom op de Groote Kerk. Dit blijkt uit het volgend schrijven gericht aan den kerkenraad van het Kath. Kerkgenootschap 14 Sept. 1798.

Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap.

Bergen-op-Zoom, den 14den Sept. 1798.

De Raad der gemeente van de stad Bergen-op-Zoom.

Aan De Burgers uitmaakende den kerkenraad van het Roomsche Catholyk kerkgenootschap binnen deze gemeente.

Burgers

Alzoo ons was voorgekoomen dat door het kerkgenootschap der Nederduitsche Christelijke Hervormde Gemeijnte binnen deese stad door aanbouw uit de afzonderlijke kas, van dezelve gemeente, een bijzonder en wettig eigendom op het kerkgebouw

binnen deese stad, door hetzelfde Kerkgenootschap tot heeden toe gebruikt, wierd gesustineerd ⁷⁾, hebben wij, alvorens ons omtrent de applicatie van het tweede artikel van de Publicatie van het Intermediair uitvoerend Bewind van den 12 Juli laatstleeden op het gemelde kerkgebouw te bepalen, goedgevonden van het gemeld Kerkgenootschap te requireeren, zig binnen zeekeren bepaalden tijd omtrend dezelve sustenuen en de gronden van dezelve stelling ons te verklaaren, en wijl wij daar op den 24 Augustus laatstleeden het schriftelijk antwoord van gemeld Kerkgenootschap met opgaave van derzelve sustenuen en de gronden van dien hebben ontfangen, hebben wij goedgevonden alvorens daaromtrent verder te disponeeren, copie van hetzelfde hier neevensgaande in Ulieder handen te stellen ten einde ons binnen den tijd van agt daagen na ontfang deezes, daarop Ulieder consideratiën en belang, indien Gijlieden eenige mogt hebben, te doen toekoomen, zullende wij na verloop van denzelven tijd omtrend deeze zaak disponeeren gelijk wij zullen oordeelen te behooren.

Heil en Broederschap

C. H. van Hoek, President.

De Raad der gemeente van de stad Bergen-op-Zoom.

Ter ordinantie van dezelve

L. Gastelaar, Secretaris.

---

⁷⁾ Staande gehouden (Joh. Hofman [Nederlandtse Woordenschat](#))

Het hierbij gevoegde antwoord van het Ned. Christ. Hervormde Kerkgenootschap, waarin hetzelfde zijn recht van eigendom op de St. Gertrudiskerk tracht te bewijzen is van den volgenden inhoud :

De Kerkenraad van de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente binnen deze stad Bergen-op-Zoom.

Aan De Burgers uitmakende het Gemeentebestuur derzelfde stad.

Burgers

Ulieder missive van den 17 Augustus laatstleeden is bij ons ontfangen, ter rescriptie waar op dienen kan: dat wat de vraag betreft: of ons Kerkgenootschap, door aanbouw uit de afzonderlijke kas van onze gemeente een bijzonder wettig eigendom op de te vooren beschreevene Groote Kerk en Kusterswooning vermeend te hebben, gelijk in Ulieder brief gezegd word aan Ulieden voorgekoomen te zijn, dat door leden van ons Kerkgenootschap gesustineerd word, wij op die vraag moeten antwoorden:

neen, onaangezien de sustenue, die daar omtrend door andere zoude mogen gemaakt worden, doch wij in 't geheel voor onze reekening niet zouden willen neemen, als die te wel begrijpen, dat een uitgeplunderde en verjaagde Gemeente, gelijk de onze, door het beschreienswaardig oorlogslot in het jaar 1747 geworden was, geen vermogen hebben kon om bij de herstelling van de zaaken een zoo kostbaar kerkgebouw op te rigten.

Maar wat dan ? Heeft dan ons gereformeerd Kerkgenootschap in het geheel geen aanspraak van wettig en bezonder eigendom op het voorschreeve gebouw ?

Zekerlijk ja Burgers ! en dat regt rust op gronden die niet minder duchtig zijn, dan, al had onze gemeente de voor gemelde stichting uit haare afzonderlijke kas gedaan. Immers het kan geene bedenking hoegenaamd lijden, dat wanneer iemand, of een genootschap iets door donatiën, liefdegiften, of anderzints in wettig en bijzonder eigendom verkrijgt, dit regt van eigendom, altijd bij vervolg moet gerespecteerd worden, en zoo is het hier met de zaak geleezen.

Ons door het oorlogsgeweld verbrande en ingestorte kerkgebouw, is zijn vernieuwd bestaan verschuldigt aan een algemeene Collecte door de geheele Reublieq geschied, waar omtrent is vastgesteld bij resolutie van haar Hoog Mogende in dato 8 Mei 1749, te vinden in het groot Placaat Boek 7de deel pag. 644.

„Dat n. b. deeze collecte in onderscheiding van andere inzamelingen en het gebruik, dat van de daaruit ontsprootene Penningen gemaakt is, bezonder dienen zou tot opbouw der Kerken van Bergen-op-Zoom en Zas van Gend, en om daar uijt aan deeze en geene door den oorlog geruineerde Ingezeetenen, charitable handreiking te doen zonder dat er van die penningen ander amploy zou mogen gemaakt worden“.

Hetwelk nu nog nader blijkt uit de uitschrijving van de algemeene dank en bededag, gevierd den 16 Juni 1749, welke uitschrijving voorkomt in de Nederlandsche jaarboeken van de 13 maand Meij 1749 pag. 466 als waarin het volgende geleezen word:

„Opdat nu de voorschreeve Dankzeggingen en gebeden aan God des te aangenaamer mogen zijn en des te eerder worden verhoord, hebben de Heeren Staaten- Generaal der Vereenigde Nederlanden geoordeelt dat dezelve behooren gepaard te gaan met werken van

liefde en barmhartigheid omtrend den desolaten toestand en genoegzame ruine van de Kerk binnen de stad Bergen-op-Zoom, gelijk ook van de Kerk van Zas van Gend, terwijl die plaats en in geen staat zijn, om haare kerken weder op te bouwen, hoe menageus, eenvoudig en beknopt dezelve zoude worden gemaakt en verder tot het doen van Charitable uitreikingen dewelke aan deeze en geene door de oorlog geruineerde ingezetenen tot hun onderstand en om hen weder tot nutte van het land op de been te helpen, zouden behooren gedaan te worden, waarom meer gemelde Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden met bewilliging van hun Edele Groot Mogende Heeren Staaten van Holland en Friesland voornoemd goed gevonden hebben vast te stellen het doen van eene generaale Collecte binnen de respectieve Provinciën en het ressort van de Generaaliteit en dat vervolgens na voorgaande Publicatie op de gewoonlijke plaats en, mitsgaders op de Predikstoelen in alle kerken deezer Landen, deeze Collecte gedaan zal worden in eene goede en exacte order van huijs tot huijs zonder eenige exoptie op Maandag na den voorschreeve Dank- en Bededag en zulx op den 16 Junij eerstkoomende, dat de gecollecteerde penningen zonder de minste detractie van de dorpen in de steeden, waaronder die resorteeren, van de steeden in de provinciaale comptoiren en van daar ten comptoire generaal van de Unie zullen worden gebragt zoo als in gelijke gevallen voor deezen te meermalen is gedaan. Dat ook niemand hetzij hij ontfangen of anderen voor die collecte ontfangen of uitgaaf eenige salares zullen moogen pretendeeren en dat de penningen op die wijze gecollecteerd zonder eenige de minste diversie met goed

overleg van zaaken, ter fine voorzgd zullen worden geemployeerd" enz.

En dewijl het dan vast staat dat ons gansch kerkgebouw uit een daartoe bijzonder bestemd liefdefonds is opgerigt om nu niet te spreken van eene andere meer particuliere bijdrage tot datzelfde einde geschied, zoo blijkt dan ook met overtuigende zekerheid dat de Gereformeerde Gemeente deezer stad een bijzonder regt van eigendom op haare kerk verkreegen heeft, evenzeer als andere gezintheeden op hunne godsdienstige Vergaderplaatsen hebben, die veelal door een dergelijk middel uit bijeen verzamelde liefdegaven zijn opgerigt, zonder dat er aangaande derzelve eigendom eenige bedenking kan gemaakt worden, dewijl zulke gelden moeten gerekend worden, te behooren tot de afzonderlijke kas van zulke Gemeenten, zooals men ook dienzelfden onbetwistbaren regtsgrond aangenoomen vind in het 5de en 6de der additioneele artikelen tot de acte van Staatsregeling.

Alleen zou hier min of meer bedenkelijk kunnen zijn het regt van eigendom op de grondslagen en de muuren die er van de oude kerk zijn blijven staan en waarop de nieuwe gestigt is, dog de kerkenraad het onmogelijk achtende de gronden van eenig vroeger regt op te spooren, dat de Gereformeerde Gemeente deezer stad reeds op het vorig kerkgebouw zoude gehad hebben, kan nauwelijks denken, dat men in een tijd waarin geen kerkgenootschap meer nadeel lijd dan het onze, en waarin de algemeene broederschap zoo sterk voorgeschreeven word, dat men in zulk een tijd op eenige oude afbraak (sic) zou blijven hechten.

Eenige oude afbraak zeggen we, immers een ooggetuige schrijft er van: *'t is waar dat het verwulfsel, dat hier en daar door bommen en kogels doorboord was, bij ons vertrek uit de stad, de kerk nog overdekte dog hetzelfde is in het vervolg ingestort of dat ik veel liever geloof door de vijanden vernield die waarschijnlijk het een en ander hebben doen springen, dewijl alle de pilaaren van de kerk naar malkanderen toegevallen en tot puin verbrijzeld met het kerkverwulfsel den buik der kerk tot een huishoogte vervulden.*

Men leeze de leerreden van de inwijding dezer kerk op den 15 October 1752 gedaan door Dominicus Joannes Jansen ⁸).

En hoe onbeduidend die overblijfsels geweest zijn daarvan kunnen de afbeeldingen der ruine van de stad op het raadhuis getuigen, terwijl uit de boven aangehaalde aanteekening blijkt dat de kerk nog zeedert die afbeeldingen een verdere verwoesting heeft ondergaan.

En in alle gevallen wat zou er tog nu van die puinhoopen en nog staande muuren overgebleven zijn, was daarvan bij de herbouwing der kerk niet eenig gebruik gemaakt? maar ook wat wezenlijk nut heeft er toen onze Gemeente van gehad ?

Indien dezelve de honderd duizend gulden die de herstelling der kerk gekost heeft behalve de f 9144, die er besteed zijn aan derzelve binnenwerk en de Kerkenraadsen Diakoniekamer, buiten nog de vloersteen en die destijds te hoog zouden gelopen zijn, indien zeggen wij deze som op eene andere wijze besteed en daarvan een beknopter kerkgebouw gemaakt was, zouden wij er altijd beter aan toe geweest zijn en nog zijn daar nu de inkomsten

---

⁸ Do Johannes Janssen '[De Kerk herstelt en ingewijd, en kort verhaal van de Overrompeling op 16 september 1747](#)' 1753.

der kerk nauwlijks toereikend zijn om zulk een gevaarte behoorlijk te onderhouden, laat staan de zwaare vernieuwingen en reparatiën die er binnen kort aan de dak- en gootwerken zullen moeten geschieden, goed te kunnen maken, en daar er van die som ook zoo veel tot den Tooren gebruikt is, daar wij nu geen bijzonder voordeel meer van hebben, dunkt ons dat dit ten minste, in eenige reekening behoord te koomen.

Meer achten wij onnodig er bij te voegen tot bewijs van ons regt van eigendom op onze kerk en 't geen er toe behoord en niet twijfelende of Gijlieden zult ons bij dat zoo wettig verkreegen regt wel willen beschermen, zoo teekenen wij ons in die billijke verwachting en Heilbede.

De leden van de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente deezer stad.

Uit aller naam W. F. Sibmacher Sijn. h.l. Scriba.
Bergen-op-Zoom. 24 Augustus 1798.

Beide deze stukken waren den 14 September 1798 door den raad der gemeente aan het R.K. Kerkbestuur gezonden. Den volgenden dag reeds werden de leden van dit bestuur bijeen geroepen en beide missiven ter tafel gebracht. In de notulen dier vergadering lezen wij :

„waarop gedelibereerd zijnde, is geresolveerd hetzelve ter kennis van de Gemeente te brengen en op morgen als Zondag zijnde, zulk in drie ordinaire diensten op de volgende manier te laten afroepen:

„Men maakt de Gemeente bekend, dat van weegens de Municipaliteit deezer stad par missive aan den kerkenraad deezer Gemeente is gezonden ten fine van consideratie, een document van

het Gereformeerd Kerkgenootschap alhier, waarbij dezelve uit hoofde eener collecte breeder daar bij omschreeven, pretendeeren het regt van eigendom haarer Kerk.

Opdat niemand deezer Gemeente zoude ignoreeren zulx te hebben geweeten, zoo zal hetzelve geduurende den tijd van zes daagen ter lecture van een ieder liggen ten huijzen van den Koster De Boes, in welken tijd een ieder word verzogt zijne reflecties met zijn naam onderteijkend daar te willen bezorgen".

Daags daarna werd eene nieuwe vergadering belegd: daarin vraagt de thesaurier of het niet voorzichtig en raadzaam zou zijn alvorens op die missieven aan de Municipaliteit te antwoorden, eerst een kundig advocaat te raadplegen; besloten werd de Heeren C. Veraert en J. Kersemans naar den advocaat Jamez van Breda te zenden en zijn schriftelijk advies mee te brengen.

In de vergadering van 22 September brengen deze Heeren rapport uit van hunne zending benevens het antwoord tot de Municipaliteit, schriftelijk door Advocaat Jamez gegeven.

Dit antwoord is van den volgenden inhoud:

Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap.

Bergen-op-Zoom, 24 September 1798.

**De Kerkenraad der Roomsche Gemeente binnen de stad
Bergen-op-Zoom.**

Aan De Municipaliteit derzelve stad.

Burgers

Bij resolutie van UEd. de dato 14 September 1798 in onze handen gesteld zijnde eene Missieve door of vanwege den Kerkenraad der Nederduitsche Gereformeerde Gemeente alhier de dato 24 Augustij

laatstleeden om daar UEd. te dienen van onze consideratiën en belang, houdende eene rescriptie op UEd. missieve den 17 Augusti bevoorens aan het voornoemd kerkgenootschap geschreeven om te worden geïnformeerd of het gemelde kerkgenootschap *door aanbouw uit de afzonderlijke kas dier Gemeente* eene bijzondere en wettige eigendom vermeent te hebben op de Groote Kerk en Kusterswoning alhier ten einde Ulieden daarna tot het in werking brengen van den 6den artikel der additioneële artikelen tot de akte der Staatsregeling te gedragen.

Bij examinatie van die rescriptie hebben wij gezien dat voornoemde vraag bij Ulieder missieve gedaan door de leden van dat kerkgenootschap wel en te regt met *neen* is beantwoord; en dat zij daarbij integendeel voorstellen en vraagen of hun kerkgenootschap dan in het geheel geen aanspraak van wettig en bijzonder eigendom op het voorzegde kerkgebouw heeft ? waarvan zij de affirmative daarbij beweerden, en tot betoogen van dit pretens regt van eigendom op dat kerkgebouw bij brengen dat de voormaalige Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden bij eene resolutie de dato 8 Mei 1749 zouden hebben vastgesteld, te doen eene algemeene Collecte door de geheele Reublieq.

Dat die Collecte in onderscheiding van andere inzamelingen en het gebruik dat van de daaruit ontsprootene penningen gemaakt is, bijzonder dienen zoude tot opbouw der kerken van Bergen-op-Zoom en Zas van Gend, en om daaruit deeze en geene door den oorlog geruineerde Ingezetenen Charitable uitreikingen te doen, zonder dat er van die penningen ander employ zoude moogen gemaakt worden. Dat deeze gedaane Collecte ook zoude geïnsereert staan in de uitschrijvingen van den algemeenen Dank-, Vast- en Bededag gevierd

den 16 Juni 1749 daaraanvolgende, waarin dit volgende zoude worden geleesen; opdat nu de voorzegde dankzeggingen en gebeden des te aangenaamer mogen zijn en des te eerder worden verhoord, hebben de Heeren Staten enz. ⁹⁾ En dewijl het dan enz. ¹⁰⁾

Ziedaar Burgers den pretensen grond waarop de leeden van dat kerkgenootschap de affirmative van hunne voorgestelde vraag souteneeren en waardoor dezelve hun pretens regt van eigendom op dat kerkgebouw tragten te vestigen. Daaruit is immers met geen mogelijkheid te halen dat het quaestieuse kerkgebouw door aanbouw uit de afzonderlijke kas der Gereformeerde Gemeente hunne bijzondere en wettige eigendom zoude zijn hetwelk ten deeze alleen het point van onderzoek moet uitmaken. En dit niet zijnde, zoo behoort alhier te werken den gemelden 6den artikel, waar dusdanige kerkgebouwen aan de beschikking van ieder plaatselijk bewind worden overgelaaten.

Men heeft zich verpligt gevonden met zo eene telle qu'elle bewijs bij gebrek van andere voor den dag te koomen, en mitsdien de gedaane voornoemde generaale Collecte tot basis te neemen omdat het notoir is, dat eene bloote affirmatie op zichzelf niet voldoende is, maar met de daartoe behoorende bewijzen behoort gepaard te gaan. Het eenigsten dat uit dit bijgebrachte pretens bewijs te haalen zoude zijn, bestaat na ons inzien daarin, dat de voormalige Staten Generaal de ingezetenen deezer Reublieq en bijzonder die van Bergen-op-Zoom en Zas van Gend willende tegemoetkomen wegens de schadens, welke zij door den oorlog in 1747 zo aan thoorens en kerken als anderzints hadden geleeden, hadden beslooten eene

---

⁹ [Citaat 1](#)

¹⁰ [Citaat 2](#)

generaale Collecte binnen deeze Reublieq tot dat einde te doen; en dat meede uit die gecollecteerde penningen de onkosten van wegens de Staten Generaal voor te doene reparaties aan het kerkgebouw en thooren zoude worden betaalt, en dat mitsdien dat oud kerkgebouw alleen zijne herstelling aan die gedaane Collecte verschuldigd is.

Geheel anders zou het zijn, wanneer die Collecte ten behoeve van het Gereformeerd Kerkgenootschap alhier was geschied, of wanneer dat kerkgenootschap in den jaare 1749 was geauthoriseerd geweest om een collecte tot opbouw of herstel van dat kerkgebouw te mogen doen, dan zouden zij met wel zooveel regt hebben kunnen inroepen het 5de artikel der additioneele artikelen tot de acte van

Staatsregeling en poseeren, dat wanneer een kerkgenootschap iets door donatiën en liefdegiften verkrijgt en inzamelt hunne bijzondere en wettige eigendom zoude zijn, hetwelk buiten kijf is, doch in welke geval de Gereformeerde Gemeente ten deese niet verseert, en mitsdien zeer mal à propos het gemelde 5de artikel heeft

ingeroepen, ja daar zij zelfs volmondig bekennen dat *niet uit hunne afzonderlijke kas* maar uit de meergenoemde gecollecteerde penningen of zoogenaamde liefde-fonds de onkosten aan het gemelde kerkgebouw geinpendeert, van wegens de Staten Generaal zijn voldaan, hetwelk als dus is geschied omdat de kerk niet afgescheiden was van den Staat en de stad buiten staat was om dat kerkgebouw en thooren te herstellen en repareeren.

Wij willen wel gelooven dat het kerkgebouw en thooren door den oorlog van 1747 bijna ten eenemale in een puinhoop is gelegd geweest, doch dat neemt immers niet weg dat het daardoor van eigenaar zoude zijn verandert en daardoor den eigendom van hetzelfde aan het voormaals heerschende kerkgenootschap zoude zijn

overgegaan, te minder daar hetzelfde bekent niets te hebben gecontribuëerd tot herstel en opbouw van het meergemelde kerkgebouw.

Dat zoude eenigzints plaats kunnen vinden, wanneer dat kerkgenootschap uit hunne afzonderlijke kas, elders eene kerk hadden opgebouwd, maar nog niet wanneer zij eens uit hunne privative kas dat oude kerkgebouw hadden gerepareert en herstelt in welke laatste geval na ons inzien zij dan nog maar alleen desweegens schadevergoeding zouden kunnen pretendeeren.

Het is ten deese genoeg dat er consteert dat het meergemelde kerkgebouw en kosterwoning niet uit de afzonderlijke kas van het Gereformeerd Kerkgenootschap alhier is opgebouwd en herstelt. Verders agten wij het onnodig het verdere daarbij geposeerde te rescontreeren en de origine van het gemelde kerkgebouw op te haalen. De uithangborden leveren daarvan de spreekende bewijzen op. Het is ook overbekend hoe en op wat wijze het meergemelde kerkgenootschap als voormaals de heerschende kerk zijnde, in de possessie van dat oude kerkgebouw gekomen is en dat hetzelfde zijne oprigting aan dat kerkgenootschap niet verschuldigd is.

Daar nu ten deese geverseerd word in de termen van den meergemelden 6den artikel waarbij de beschikking van dat questieus kerkgebouw aan Ulieden is overgelaaten, zoo vertrouwen wij, dat Ulieden den gemelden 6den artikel zult in werking brengen en ons als uitmakende het grootste kerkgenootschap deeser stad, het effect daarvan zullen doen genieten.

Waarmeede vertrouwe aan Ulieder intentie voldaan te hebben, blijve met achting,

De kerkenraad der Roomsche gemeente deezer stad

Uit aller naam,
Christ. Veraart.

In dezelfde vergadering werd besloten dit advies van advokaat Jamez te laten copiëren en als antwoord aan de Municipaliteit te zenden. Te gelijkertijd dat het R.K. Kerkbestuur zijne rechten handhaafde op de St. Gertrudiskerk, deed hetzelfde ook pogingen om de voordeelen en baten te herkrijgen, zooals o.a. van kerkrechten bij begrafenis, de baten van het plaatsen eener doodsbaar voor het huis van een overledene, het klokluiden enz.

Tot nu toe kwamen die baten, ook van katholieken, aan het gereformeerd kerkgenootschap. Bij de proclamatie van 18 Augustus 1796 echter, waren alle praerogatieven en voordeelen aan de voormaals heerschende kerk ontnomen ¹¹). Niet zonder reden trachtte het R.K. Kerkbestuur thans deze voordeelen voor hun eigen kerkgenootschap te verkrijgen, en richtte daarom op 14 Oct. 1798 het volgende request tot het bestuur der stad.

Aan de Municipaliteit der stad Bergen-op-Zoom.
Geeven reverentelijk te kennen de kerkenraad van het R.K. Kerkgenootschap binnen deese stad, dat de van tijd tot tijd gedaane proclamatiën en publicatiën de gelijkheid aanduidende, en alle praerogatieven van de voormaals heerschende kerk annulleeren,

---

¹¹ Tot duidelijker begrip kan hier worden bijgevoegd, dat in 1860 en nog later voor het huis van een overledene eene baar geplaatst werd. Deze werd des morgens gebracht en des avonds weggenomen. Voor elken dag werd volgens tarief betaald. In 1903 waren in het R. K. Weeshuis nog oude baren aanwezig namelijk: groote, middensoort en kleine.

hetwelk naader consteerd uit de aangenomen staatsregeling door het Bataafsche volk.

Dat de supplianten ignoreeren of door Ulieden, als haar vertegenwoordigers, eenige schikkingen zijn beraamd, dog zij durven avanceeren daar nog niet van te hebben genooten, als zijnde het gewezen heerschende kerkgenootschap nog in volkomen bezit van alle voordeelen, evenals voor de omwenteling in de Republieq, waaromme de supplianten zich tot Ulieden zijn keerende met gepasten eerbied verzoekende haar te willen authoriseeren om haar eigenen doodsbaaren ten haaren profijten bij de leeden van haar kerkgenootschap te mogen zetten, alsmede de kerkregten van de lijken die binnen de stad en buiten dezelve begraaven worden, voor zooverre die tot haar kerkgenootschap behoord hebben, door de supplianten tot onderhoud van haar Eerdienst en deszelfs bedienaars, mag worden ontvangen. En indien hetgeen geheeven word blijft subsisteeren wegens het begraven met koetsen als anderzints, voor het luiden van de klok voor iemand van haar kerkgenootschap zijnde, insgelijks door haar kerkgenootschap mag worden genooten en aan de supplianten daarvan te willen verleenen Ulieder gunstig appointement.

't Welk doende,

Het kerkgenootschap voornoemd, Uit aller naam,

Christ. Veraart, Senior.

De notulen der kerkvergadering zeggen ons, „bij resolutie van de municipaliteit deeser stad van dato 11 Januarij 1799 is het bovenstaande Request geweeze van de hand.”

Het spreekt van zelf dat het R.K. Kerkbestuur bij deze resolutie van de Municipaliteit der stad niet kon berusten. In de vergadering van 3 Febr.

1799 werd dan ook besloten zich met het volgende request te wenden tot het vertegenwoordigend Lichaam van het Bataafsche Volk:

Aan De Eerste Kaamer van het vertegenwoordigend Ligchaam des Bataafschen Volk.

Geeft met allen eerbied te kennen de Kerkenraad van het Roomsche Kerkgenootschap binnen Bergen-op-Zoom:

Dat in de tijden van overheersing, wanneer ons land door de Stadhouders geregeerd wierd, altijd de Roomsche Religie in deeze Republieq verdrukt wierd en de ledemaaten daarvan tegen alle regt en reeden lasten en servituuten moesten opbrengen en lijden ten behoeve van eene zoogenaamde heerschende kerk.

Dat, door den inkomst der Fransche Troepes in deeze Republieq, dezelve van haare slaafsche ketenen verlost wierd en de gelijkheid van rechten ingevoerd zijnde, ook teevens zooals natuurlijk billijk en redelijk was, de rechten der zoogenaamde heerschende kerk zijn afgeschaft, en de eene godsdienst-secte geen meerdere voorrecht heeft behouden dan het anderen.

Dat zulks ook reeds begreepen is, door de nationaale vergadering representeerende het volk van Neederland blijkens proclamatie van deselven op den 18 Augustus 1796 gedaan, waarbij deselve ronduijt zeggen dat *alsoo de vernietiging van het oude stelsel eener heerschende of bevoorrechte kerk, en de afscheiding der kerk van den staat* reeds opgeslooten lag in de erkenenis der rechten van den mensch en burger en van de grondbeginselen van vrijheid en gelijkheid en broederschap, deselve decreteert vooreerst dat in ons Nederland geene heerschende kerk kan of zal gedult worden ten anderen : dat alle de bezwaaren zullen worden

weggenoomen en met dien spoed en langs dien weg welken den aard van ieder derzelve in bijzonder mogelijk maakt en van zelfs aanweijst.

Dat weijders bij dieselve proclamatie tot het wegneemen van alle drukkende beswaaren uit meergemelde oude stelsel gebooren in het bijzonder tot het daadelijk intrekken en buijten effect stellen van alle soodanige provintiaale resolutiën, placaaaten en octroyen die de leden van alle kerkgenootschappen verpligten om ten behoeve van eene bevoorrechte kerk, personeele belastingen op te brengen, de hoogst geconstitueerde machten in de onderscheidene gewesten wierden aangemoedigt.

Dat op grond dier proclamaatie dan ook voor zooverre het toenmalig gewest van Bataafsche Brabant aanging, bij publicatie der Representanten van dit nu voormalig gewest op 26 Aug. 1798 gedaan, vernietigd en buijten effect zijn gesteld alle soodanige personeele belastingen welke door de leeden van *alle* andere Kerkgenootschappen ten behoeve van *eene* bevoorregte kerk moesten worden opgebracht.

Dat dienvolgende de roomsche gemeente van Bergen-op-Zoom ook altijd vermeend heeft van alle belastingen, die zij te vooren en ten behoeven der voormalige heerschende kerk moest opbrengen van selven ontslaagen te zullen zijn.

Dan dat echter in deese stad deselve beswaaren nog blijven voortduuren en ten behoeve der voormalige heerschende kerk geheeven worden.

Dat onder die belastingen geteld worden vooreerst de dwang om bij het overlijden van iemand van het roomsche kerkgenootschap het setten van de baar voor het huys van den overleeden en te

moeten betaalen ten behoeven van het hervormd kerkgenootschap.

Ten tweede dat wanneer de dooden hunner gemeente, zooals meest gebruikelijk is, begraven worden op het zoogenaamde Minderbroeders-Kerkhof, op zigzelve afgescheiden en afgeleegen van de kerk niet alleen, maar daartoe zelfs geen de minste betrekking hebbende, daar alle reparaatiën van stadsweege geschieden, men nog gedwongen word het kerkenregt ten behoeven van het hervormd kerkgenootschap te betaalen, en ten derde dat wanneer sommigen hunner medeleden verkiesen hunne afgestorven bloedverwanten volgens eene oude gewoonte te doen begraven buijten de stad hetzij te Assen (Esschen) hetzij te Huijbergen zij nog verpligt zijn dubbelde kerkregt te betaalen. Dat het roomsch kerkgenootschap vertrouwd dat die vorderingen zijn onregtmatig en teegen de staatsreegeling strijdig dat het gezegde kerkgenootschap zig dan ook reeds op den 24 October 1798 bij requeste aan den raad der gemeente deezer stad heeft vervoegd tot afschaffing van de hun drukkende beswaaren. Dan met geen anderen vrugt dan, dat blijkens nevensgaande extract uit het register der resolutiën van denselven Raad op den 11 Januarij laatstleeden is goed gevonden dat in dat versoeek niet konde worden getreden maar hetselve word geweest van de hand. Dat het roomsch kerkgenootschap vornoemd, begrijpt door die resolutie van den raad der gemeente seer bezwaard te zijn, dat deselve strijdt teegen alle billijkheid, teegen alle gelijkheid, teegen de boven aangehaalde proclamatie der nationaale vergadering en

publicatie van de voormalige representanten van het gewezen gewest Bataafsche Brabant.

Dat wat het tweede en derde aangehaalde beswaar betreft, deselve vernietigd zijnde door de notificatie op den 30 Januarij laatstleeden bij het intermediair administratief bestuur van het voormalig gewest Bataafsche Brabant op aanschrijving van den agent van inwendige Politie van den 24 Januarij 1799 en binnen deese stad op den 5 dezer maand gepubliceert, waarbij gestatueerd word dat de kerkhooven niet kunnen geconsidereerd worden tot de kerkgebouwen te behooren indien deselve er geheel zijn afgescheijden, dat echter het roomsch kerkgenootschap alle reeden heeft om te vreesen, dat daar de raad der gemeente hun voorig request heeft van de hand gewezen, deselve ook continueeren zal om niettegenstaande gezegde notificatie door hun kerkgenootschap die drukkende lasten op den duur te doen betaalen.

Dat aan het roomsch kerkgenootschap dan niets anders overschied ten eijnde in de regten der gelijkheid hersteld en bij de staatsregeling gehandhaaft te worden dan hun klaagstem te doen hooren in de vergaaring der vertegenwoordigers des Bataafschen Volk, in vol vertrouwen verseeende dat hun billijke klagten aldaar sullen gehoord worden.

Weshalve de kerkenraad van het roomsch kerkgenootschap van Bergen-op-Zoom voornoemd zig keert tot Ulieden ootmoedelijk versoekende dat gij de raad der gemeente Bergen op Zoom gelieft aan te schrijven, met intrekking der resolutie van 11 Januarij voornoemd, het roomsch kerkgenootschap te ontheffen van alle nog drukkende lasten ten behoeve der voormalige heerschende kerk, door hun moettende opgebracht worden, en hetselve

kerkgenootschap te doen jousseeren van alle regten, haar evenals anderen kerkgenootschappen toekomende, en de inkomsten daarvan ten profijten van haar kerk mag worden genooten.

't Welk doende,

Christ. Veraart, Senior. Bergen-op-Zoom, 15 Februari 1799.

Zoals wij gezien hebben uit de missiven der beide kerkgenootschappen het Roomsche 24 September 1798 en het Hervormde 24 Augustus 1798 aan de municipaliteit pretendeeren beide het recht van eigendom op de St. Gertrudis of zoogenaamde Groote Kerk.

Daar nu de geschillen ontstaan bij de naasting der kerken en pastoriën volgens het 6de der additioneele artikelen ten spoedigste moeten beslist worden door het vertegenwoordigend Lichaam, zoo zond het stadsbestuur reeds op 4 October de beide missieven met een begeleidend schrijven naar bovengenoemd Lichaam. Den 9den October werden beide missieven, benevens het schrijven van het stadsbestuur in handen gesteld van eene commissie van de representanten, bestaande uit de Heeren D. J. Stein Parvé, P. Verhoysen, H. van Tomputte, van Hoogstraten, Dion. Werner en H. van Royen. Deze bracht den 15 Februari 1799 rapport uit en meent te moeten adviseeren tot het volgende besluit:

De Eerste Kamer van het vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volk,
gehoord hebbende het rapport harer personeele commissie in welker handen bij besluit van 9 Oct. 1798 was gesteld, een missive van den raad der gemeente Bergenop- Zoom, geschreeven aldaar den 4e van dezelfde maand October, daarnevens zendende twee

missives, de eene door den kerkenraad van het Nederduitsche gereformeerd kerkgenootschap, en de andere van het Roomsche Catholijk kerkgenootschap aan den voornoemden Raad der gemeente geschreeven betrekkelijk de cessie en naasting van de zoogenaamde Grootte Kerk aldaar, en verzoekende door deeze vergadering te worden geëluceerd op hoedanige wijze dezelve Raad, opzigtelijk het al dan niet in werking brengen van het tweede en de verdere articulen der publicatie van het gewezen intermediair uitvoerend bewind van den 12 Juni 1798 omtrent voorzegde kerk te handelen hebben.

En in aanmerking nemende dat de geschillen ten aanzien van de beschikking over de kerkgebouwen der voormaals heerschende kerk, aan veele plaatsen ontstaan, zoo ras doenlijk behooren te worden beslist, teneinde ook dat gedeelte der staatsregeling alom ten spoedigsten in werking worde gebragt, verklaard dat ten deezem bestaat onverwijde noodzaakelijkheid.

Overwegende,

dat de zoogenaamde Grootte Kerk binnen de stad Bergen-op-Zoom, voor den jaare 1749 niet is geweest het bijzonder eigendom van het gereformeerd kerkgenootschap aldaar, door aanbouw uit de afzonderlijke cas van dat kerkgenootschap verkregen.

Overwegende,

dat voornoemd kerkgebouw bij gelegenheid van het beleg en de verovering van die stad in 1747, bijkans ten eene maale vernield en in een puinhoop veranderd zijnde, deszelfs vernieuwd bestaan is verschuldigd aan eene algemeene collecte, op last van de toenmaalige Staaten Generaal, door de geheele Republiek geschied.

Overwegende,

dat zoodanig gedeelte der aldus gecollecteerde penningen, als tot wederopbouw van de kerk te Bergen-op-Zoom diestijds is besteed, geenzins kan beschouwd worden als geschenk of liefdegave aan het Hervormd Kerkgenootschap in 't bijzonder gedaan, maar als ten voordeele strekkende van de geheele burgerlijke gemeente aldaar.

Overwegende,

dat voorschreeve kerkgebouw, mitsdien vallende in de termen van het 6de der additioneele artikelen tot de acte van staatsregeling, alsmede van het 2de en volgende artikelen der publicatie van 12 Juli laatstleden, aan taxatie en naasting zooals daarbij vermeld, onderworpen is.

Besluit:

dat de Raad der gemeente te Bergen-op-Zoom in antwoord op deszelfs missive van den 4 October 1798, zal worden aangeschreven en gelast, om, opzichtelijk de zoogenaamde Groote Kerk aldaar, als geen bijzonder eigendom zijnde van de voormaals heerschende kerk, door aanbouw uit de afzonderlijke cas der gemeente verkreegen, zoodanig te handelen, als bij de staatsregeling en successievelijk deswegens geëmaneerde Publicatiën wordt voorgeschreeven.

Zullende van dit besluit worden kennis gegeven aan het uitvoerend bewind der Bataafsche Republiek, teneinde aan het gemeentebestuur te Bergen-op-Zoom dienaangaande de noodige aanschrijving te doen.

En zal dit besluit, overeenkomstig het 60e articul der staatsregeling, ter bekrachtiging worden gezonden aan de Tweede Kamer van het vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volks, met en

benevens voorschrevene missiven, alle in originali onderwerpente enz.

D. J. Steijn-Parvé.

P. Verhoysen.

H. v. Tomputte Az.

Van Hoogstraten.

Dion. Werner.

H. van Royen.

De Eerste Kamer kon zich echter met den Considerans van dit besluit niet vereenigen en besloot 22 Febr. 1799 de stukken in handen te stellen van eene commissie ten einde, als in den toen gemanifesteerden geest der vergadering, des wegens een nader rapport uit te brengen.

De commissie bestond thans uit de heeren Representanten: D. J. Stein-Parvé, P. Verhoysen, Joh. Lublink de Jonge, H. van Tomputte Az., G. Schimmelpennink Gz., S. Gerlsma, J. A. Krieger, Dion. Werner.

De Roomsche Katholieke Kerkeraad had op 14 Maart 1799 aan de Eerste Kamer een nieuw request ingediend, hetwelk den 20sten aan bovengenoemde commissie werd terhand gesteld. De commissie vond daarin echter geen nieuwe gronden, bedenkingen en bewijzen, maar slechts eene herhaling van de missieve 24 Sept. 1798.

Na een breedvoerig rapport neemt de commissie op 8 Juli 1799 de vrijheid aan de Eerste Kamer het volgend besluit voor te dragen.

De Eerste Kamer,

besluit dat de zoogenaamde Grootte Kerk te Bergen-op-Zoom, zoo en in dier voege als dezelve uit voorschreven in den jaaren 1749 gecollecteerde penningen is herbouwd en vernieuwd, is het wettig en bijzonder eigendom van het Gereformeerd Kerkgenootschap aldaar en dat dan de overige Gemeentens of kerkelijke genootschappen binnen genoemde stad exteerende, geen ander recht of aanspraak op voorschreven kerk competeerd, dan alleen voor zooveel betreft de waarde der in wezen geblevene grondslagen waarop dezelve is gebouwd en de overblijfsels of afbraak van de in den jaare 1747 geruineerde kerk, gelijk mede op al zoodanige goederen en fondsen tot voornoemde kerk behoorende, als niet uit gemelde vrijwillige gift, of door erfmaking, inzameling of aankoop, bij het Gereformeerd Kerkgenootschap verkreegen of uit eenige andere hoofde, deszelfs bijzonder en wettig eigendom is geworden.

En zal extract van dit besluit benevens copy der missive van den raad der gemeente te Bergen-op-Zoom worden gezonden aan het uitvoerend bewind der Bataafsche Republieq, tot deszelfs informatie en om den raad der gemeente voornoemd, de noodige aanschrijving deswegens te doen.

Zullende wijders dit besluit, overeenkomstig het 60 art. der Staatsregeling ter sanctie worden gezonden aan de Tweede Kamer van het vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volks met en benevens de missiven ¹²), aan het hoofd van dit rapport vermeld, alle in originali.

---

¹² De missiven hier bedoeld zijn die van het K. K. Kerkgenootschap en van het Gereformeerd Kerkgenootschap aan municipaliteit der stad gericht omtrent de naasting der Gertrudiskerk.

Onderwerpende enz.

was geteekend door alle leden der voormelde Commissie.

De 18 Juli 1799 werd dit besluit door de Eerste Kamer aangenomen. Hetzelve werd ter sanctie opgezonden naar de Tweede Kamer en door deze den 31 Juli in handen gesteld van de volgende Commissie:

de Heeren Samuel van Hoogstraten, J. C. Druman en B. ten Pol.

Deze commissie meent te moeten adviseeren om het besluit der Eerste Kamer aan te nemen en te bekrachtigen. Deze deed zulks 15 Januari 1800.

De Tweede Kamer bekrachtigt 21 Januari 1800 het voorgestelde besluit en verandert hetzelve in een decreet.

Het Roomsch kerkbestuur ontving den 22 Februari 1800 van wege het stadsbestuur een afschrift van het besluit der Eerste Kamer van 28 Juli 1799 en tevens van het decreet der Tweede Kamer van 21 Januari 1800. De missive waarbij deze besluiten werden gezonden was onderteekend : Faure President.

Van de vergadering door het kerkbestuur hieromtrent gehouden lezen wij : „Is geresolveerd beide die stukken voor communicatie aan te neemen en dezelve te depositeeren bij de papieren de kerk concerneerende".

Deze vergadering is onderteekend door: J. Kerssemans, Joannes La Fontijn, P. Verberkmoes, A. Lenaars en A. A. Hollander. (Deze laatste was 15 Juni 1799 gekozen in plaats van Joan. Koeken)

Voorloopig moest thans het kerkbestuur zijne pogingen staken om de St. Gertrudiskerk weer in het bezit der Katholieken te krijgen; dat echter hetzelve niet in de uitspraak der Eerste en Tweede Kamer heeft

berust, zal later blijken toen Keizer Napoleon zijn broeder Louis Napoleon tot Koning van Holland verheven had.

Tot nu toe was door de Eerste Kamer nog niet beschikt op het request van 15 Februari 1799 betreffende de voordeelen van begraven, het plaatsn der baren en het klokkenuiden, en daarom werd besloten zich ten tweede male tot die Kamer te wenden. Het werd gedaan 18 September 1800.

In dit request werd nogmaals gewezen op de onbillijkheid, dat het R.K. Kerkgenootschap de baten en voordeelen van een en ander niet mocht genieten voor zoo ver het de katholieken betrof en dat deze moesten worden afgestaan voor het Hervormd Kerkgenootschap.

Beide requesten werden thans in handen gesteld van eene commissie uit de representanten: de Heeren D. J. Stein Parvé, P. Verhoysen, Dion. Werner, S. Gerlsma, C. Floren, W. A. Ninaber, H. van Royen, C. E. Carsten en L. E. Diert van Melissant.

Deze commissie stelt 1 Februari 1801 de Eerste Kamer voor: beide requesten te declineeren en te wijzen van de hand. (Door verschillende aftredingen in het kerkbestuur was hetzelfde veel veranderd. De notulen van 8 November 1801 werden onderteekeud door P. J. Boenders pastoor, P. Verberkmoes, A. Lenaars, Joannes La Fontijn, N. Snoek, P. W. Pruijs, Christ Veraart en Gerardus Vermeulen. Cornelius Goossens en Cornelis Abrahams waren afwezig.)

Het kerkbestuur had geen kennis gekregen van het besluit der commissie op 1 Februari 1801 der Eerste Kamer aangeboden. Althans in de vergadering van 5 Januari 1802 besloot hetzelfde, daar op beide requesten geen antwoord van het vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volks was gekomen, eigen baren te laten maken „daar

de R.K. Gemeente niet langer verstookten mogt blijven van de baaten welke de voormaalg heerschende kerk steeds had genooten en nog genoot". Bepaald werd eene hooge baar, een dito middelsoort, twee dito lage en twee dito kleine aan te schaffen. De tarieven werden bepaald en de koster Evert Leenaars zou dezelve 's morgens plaatsen en des avonds wegnemen.

Al spoedig moest eene baar geplaatst worden aan 't Spui en het toeval wilde, voor het huis van Gerard Vermeulen, thesaurier en lid van het kerkbestuur. Nauwelijks was dit geschied of aanstonds word hierover door de commissarissen van de begraafplaats eene klacht ingediend bij het gemeentebestuur.

Denzelfden dag 26 Januari 1802 werd eene vergadering belegd waarin het volgende besloten werd:

Extract uit het register der Resolutiën van den Raad der Gemeente der stad Bergen op Zoom.

Vergadering gehouden den 26 Januarie 1802

gelezen de Requeste van Commissarissen directie hebbende over de begraafplaats binnen deze stad Bergen-op-Zoom, waarop

gedelibereerd en in consideratie genomen zijnde dat

onteenzeggelijk het regt van 't plaatsen van doodbaaren voor de huizen, binnen welke zig dooden bevinden, privatelijk competeerd

aan het Nederduitsch Gereformeerd Kerkgenootschap, conform de resolutie van den voormaligen breedten Raad de dato 27 Junij

1731, en nadere confirmatoire resolutie van deese raad van 11

Januarij 1799 genoomen op de requeste van het Roomsche Catholyk Kerkgenootschap opzigtens het gebruik der doodbaaren en als nog

volgens het 13 art. der jongst aangenomen Staatsregeling.

Zoo is goedgevonden en verstaan het meedelid de Geep, als het officie gedurende de absentie van den provisioneelen Drossaard en Schout Andries Coster waarneemende, te gelasten en ordonneeren van zig onverwijld, geassisteerd door twee leeden van deezen Raaden, met de bodens en dienaars deezer stad, zig te begeeven naar de huisinge van den Burger Gerard Vermeulen, woonende over het Spui en aldaar door dezer stads geadmitteerde grafmaakers te doen wegneemen de doodbaar dewelke geplaatst is voor de huisinge van genoemde burger Gerard Vermeulen en dezelve doodbaar te doen brengen op deese stadshuizen in de benedenzaal tot dat daarover nader zal zijn bepaalt.

En zal extract van deeze resolutie gezonden worden aan het meedelid De Geep om daaraan onverwijld de noodige executie te geeven en gelijk extract aan het Roomsche Catholyk kerkgenootschap met last om te zorgen dat diergelyke ongeregelheden niet meer geschieden, maar zig daar van zorgvuldig te onthouden.

Accordeert met het voorschreven Register

I. Augustijn Jz. gezworen clerq.

In Juni 1806 had Keizer Napoleon de Bataafsche Republiek ingepalmd en zijn broeder Louis Napoleon tot koning van Holland gemaakt. Deze vaardigde op 2 Augustus 1808 een decreet uit waarbij volgens art. 9 ten aanzien van geschillen aangaande de kerken en gebouwen gelet moet worden op het getal der leden van iedere gezindte op de gesteldheid en behoeften.

Dientengevolge ontving het R.K. Kerkbestuur op 24 October een schrijven met de vraag of omtrent de kerk enz. ook geschillen bestonden met andere kerkelijke gemeenten.

(Intusschen was kapelaan De Ram 25 April 1807 pastoor geworden te Steenberg en hier als kapelaan opgevolgd door den Eerw. Heer Martinus Luykx. Pastoor Boenders overleed 21 Sept. 1807. Op 15 October 1807 werd kapelaan Cornelius Judocus van Aken zijn opvolger. De Eerw. Heer Antonius van Dijk werd in zijne plaats kapelaan. Op het laatst van April 1809 overleed Z. Eerw. en kreeg den Eerw. Heer Willem Haneveer tot opvolger, die in het begin 1815 werd vervangen door den Eerw. Heer Dingeman van den Eynden.

Bij het begin van de onderhandeling met Koning Louis Napoleon over de naasting der St. Gertrudiskerk bestond het kerkbestuur uit de Heeren:

C. J. van Aken pastoor, Joannes La Fontijn, N. Snoek, J. W. Pruys, G. Mirou, P. van de Vijver, J. P. Wagemakers, W. Vergroesen, P. J. de Koker, P. J. Schillemans (thesaurier)

Op de vraag van het gemeentebestuur of ook geschillen bestonden met andere kerkelijke gezindten werd 1 November 1808 geantwoord door het R.K. Kerkbestuur:

De Kerkenraad der Roomsch Catholyke Gemeente
der stad Bergen-op-Zoom.

Aan Den Burgemeester derselve stad

WelEd. Gestrenge Heer,

Wij hebben ontvangen uw missive de dato 24 October 1808 beneevens extract uit het verbaal van den Heer Landdrost van Braband de dato 10 October 1808 litt^a. k waarbij wij worden geïnviteerd tot de opgaave of er tusschen ons en andere gemeentens deeser stad geschillen over het bezit der kerken al of niet exsteeren; waaraan gereedelijk voldoende, wij, de eer hebben, UEdelGestrenge te berigten dat weesendlijke geschillen exsteeren :

tusschen onse en de Hervormde Gemeente aangaande het bezit der kerken en wel voornaamelijk van de St. Gertrudis of Groote Kerk beneevens derzelve eigendommen en voordeelen.

Welke verschillen wij verhoopen dat soo spoedig als gunstig voor ons zullen geëindigd worden.

Vermeenende hier meede voldaan te hebben aan UEdelGestrenge geëerde voorgestelde vraag soo noemen wij ons met verschuldigde eerbied WelEdelGestrenge Heer Uw WelEd. gehoorzaame dienaaren,

Namens den Kerkenraad voornoemd P. J. Schillemans

Op 27 April 1809 werd de stad bezocht door den Koning Louis Napoleon. Bij gelegenheid der audiëntie stelde het kerkbestuur Zijne Majesteit het volgende verzoekschrift ter hand:

De Kerkenraad der Roomsch Catholyke Gemeente
van Bergenop- Zoom.

Aan Zijne Majesteit den Koning van Holland

Sire,

't Is niet dan met de meeste onderdanigheid en dankbetuiging dat de kerkenraad voornoemd de eer hebbende binnen deze stad ter Uwer Majesteits audiëntie te worden toegelaten door dit nederig verzoekschrift met alle eerbied te kennen geeft:

Dat daar het Uwe Majesteit ter gelegenheid zijner reis in de Departementen Gelderland en Drente, verscheidene geschillen tusschen de Roomsch Catholyke en Gereformeerde Gemeentens aldaar goedgunstig behaagd heeft te beslissen, de kerkenraad der Roomsch Catholyke Gemeente voornoemt het ook van zijne pligt

geacht heeft Uwer Majesteits decisie aangaande de St.

Gertrudiskerk of zoogenaamde Groote Kerk binnen deze stad, (thans bij de Hervormden in gebruik, tot welks bezit en eigendom de Roomsch Catholyke Gemeente dezer stad vertrouwd geregtigd te zijn,) ten deze in te roepen en Uwe Majesteit eerbiedig te verzoeken dezelve goedgunstig in deze te willen verleen.

Dat de kerkenraad voornoemd gemeend heeft Uwe Majesteit door deze zoo kort mogelijk, echter overtuigend te doen zien :

1° dat St. Gertrudiskerk of zoogenaamde Groote Kerk binnen deze stad door ons Roomsch Catholyke voorouderen is gestigt,

2° dat de Roomsch Catholyke Gemeente dezer stad op eene wederregtelijke wijze van het wettig bezit dezer Kerk is beroofd geworden,

3° dat ons het bezit derzelve tot op heden op eene wederregtelijke wijze word onthouden,

4° dat daarenboven de Roomsch Catholyke Gemeente voornoemd volgens het decreet van Uwe Majesteit de dato 2 Augustus 1808 de vereischte requisieten heeft tot het bezit dier kerk,

ad 1^{en} dat dit gebouw door onze Roomsch Catholyke voorouderen is gestigt toont niet alleen aan deszelfs ouderdom, zijnde op het einde der negende of in het begin der tiende eeuw gebouwt, als meede zijne vorm en naam van St. Gertrudiskerk, aan wie zij als bijzondere Patronesse dezer stad is toegewijd blijkens het latijnsche opschrift dat boven den hoofd- of Westeringang der kerk (door de Hervormde met eene plank bedekt, waarop zij geplaatst hebben: *domus mea domus orationis vocabitur* ¹³)

---

¹³ Mijn huis zal een huis des gebeds genoemd worden.

nog gevonden wordt luidende: *Ste Gertrudis hujus terrae quondam Domina ora pro populo tuo* ¹⁴); maar word ten klaarste bewezen door het gedeelte van een outaar dat op heden nog in dezelve gevonden word,

ad 2^{en} dat de Roomsche Catholyke Gemeente ten onrecht van het wettig bezit dezer kerk beroofd is volgt niet alleen uit het natuurrecht zelve verbiedende iemand van zijn eigendom te beroven maar daar en boven is hetzelfde geschied in weerwil der gegevene trouw en aangegane capitulatie waarop deze stad in den jaare 1576 vrijwillig deel nam in het verbond der Vereenigde Staten inhoudende :

dat de Roomsche Catholyke Godsdienst binnen deze stad openlijk als voren zal geoefend worden en alle kerken en kloosters en geestelijke gebouwen aan de Roomsche Catholyken zullen blijven en het was ook niet dan in den jaare 1582 dat de Hervormden deze gegevene trouw hebben gebroken, en op eene geweldadige wijze tegen het recht der volkeren de Roomsche Catholyke Gemeente van deze kerk hebben beroofd.

ad 3^{en} dat door deze geweldadige bezitneming, hoe lang die dan ook heeft voortgeduurd, de Gereformeerden geen recht op dezelve bekomen hebben, leert ons ten duideljkste: de L ult. § § de vi bon. rapt.: *quod vi possessum raptum ve sit antequam in potestate domini heredisve ejus pervenit usucapi lex vetat* ¹⁵) en deze wet is zoo wijzelyk in art. 1859 door ons

---

¹⁴ H. Gertrudis eertijds Beschermster dezer stad, bid voor uw volk.

¹⁵ [Romeinse wetgeving van Justiniaunus, boek 47, Par 8 \(Vi bonorum raptorum et de turba\)](#): Door geweld verkrijging van (de gestolen) goederen, Regel 47.8.6 *Quod vi possessum raptumve sit, antequam in potestatem domini heredisve eius*

nieuw Wetboek Napoleon herhaald.

Dat diensvolgens zoo lang deze geweldadige bezitneming voort duurt de Hervormde Gemeente door het bezit geen regt op dezelve krijgen kan, is zonneklaar.

Dat daar zij tot derzelve bezit op geen andere voldoende wijze regt bekomen hebben volgd daar ook even zeer uit dat op heden dezelve door hun ten onregt word bezeten en aan de Roomsche Catholyken onthouden.

Dat wel is waar door de Hervormden in den jaare 1800 is voorgegeven dat in 1747 ten tijde dat deze stad werd belegerd *dit geheele kerkgebouw is vernield en in een puinhoop is veranderd geworden* (zijnde dit hun eigen woorden) en door hun op nieuw herbouwd is, dan men moet de onbeschaamdheid zelve zijn zoo iets te durven voorgeven, waarvan de onwaarheid en valsheid, door de kerk slegts met een enkele opslag van het oog te beschouwen, dadelijk kan worden ontdekt, ja Sire

---

perveniat, usucapi lex vetat:

De wet verbiedt het verkrijgen van bezit met geweld voordat het in de macht van de heer of diens erfgenaam (terug) komt.

Hrt Burgerlijk Wetboek Art. 1998 luidt: Daden van geweld, van zuivere willekeur, of van eenvoudig gedoogen, kunnen geen bezit te weeg brengen, dat de kracht heeft om eene verjaring te doen geboren worden. (B 613, 1359 v.; C. 2232, 2233.)

Anno 2021: [Burgerlijk Wetboek Boek 3](#): Vermogensrecht in het algemeen Titel 5: [Bezit en houderschap](#); Artikel 113

1 Men neemt een goed in bezit door zich daarover de feitelijke macht te verschaffen.

2 Wanneer een goed in het bezit van een ander is, zijn enkele op zichzelf staande machtsuitoefeningen voor een inbezitneming onvoldoende.

gewaardigt Uwe Majesteit zich het gebouw te bezichtigen dan zal Hoogstdezelfs ontwaren dat het gebouw beschadigd, maar geenzins in een puinhoop kan zijn verandert geweest.

Dat alsmede de reparatie van de door het beleg aan meer gemelde kerk toegebragte schade niet door de Hervormden dezer stad alleen, maar uit eene bij alle godsdienstige gezindheid in deze voormalige Reublieq gedane collecte is geschied.

Dat het mede een valsch voorgeven der Hervormden is als hadde zij door deze reparatie of zoo zij het noemen herbouwing het eigendom dezer kerk bekomen, immers men veronderstelle alles was in gevolgen hunne zoo valsche voorgeving geschied (wat geenzindts:) dan noch moest de kerk, zoo lang de alom bekende regel: *accessorum sequitur suum principale* ¹⁶⁾ plaats grijpt, het eigendom der Roomsche Catholyken blijven. Immers hoe duidelijk leert ons de § 30 ¹⁷⁾ *Inst de rer. Burgerlijk div. et acq ips. dom: si quis in alieno solo ex sua materia do- Wetboek mum aedificaverit, illius fit domus, cujus et solum est, sed hoe casu materiae dominus proprietatem ejus amittit* ¹⁸⁾.

---

¹⁶ de bijzaak volgt de hoofdzaak.

¹⁷ §30 Burgerlijk Wetboek 1658

¹⁸ Art. 658 B.W. luidt: Indien iemand met zijne eigene bouwstoffen op den grond van een ander werken heeft aangelegd, kan de grondeigenaar het gebouwde voor zich behouden, of den anderen noodzaken om hetzelfde weg te nemen. Indien de grondeigenaar vordert dat het gebouwde worde weggenomen, zal het afbreken moeten geschieden ten koste van dengenen die de werken gemaakt heeft, en deze laatste kan zelfs tot vergoeding van kosten, schaden en interessen worden veroordeeld.

Dat het evenwel op grond dezer valsche en nog onvoldoende voorgevens de Hervormden in het heette der revolutie is gelukt eene resolutie van het toenmalige bestuur te bekomen waarin onder andere gezegd word dat meergemelde kerk daardoor een privaat eigendom der Hervormden geworden is, dan de Kerkenraad voornoemd vertrouwt voldoende bewezen te hebben dat deze resolutie strijdig tegen de bekende wetten geworden is.

Dat deze resolutie sub- en objectief bekomen, werkeloos en zonder kracht is spreekt van zelve te meer ook daar de Hervormden aan de daar in hun opgelegde verpligtingen nimmer hebben voldaan.

ad 4^m dat wat het vierde en laatste point betreft namelijk dat door het decreet van Uwe Maiesteit de dato 2 Augustus 36 1808 art. 9, in substantie inhoudende, dat ten aanzien der geschillen aangaande de kerken en gebouwen moet gelet worden op het getal der leden van iedere gezindheid, deszelfs gesteldheid en behoeften, het regt op meer genoemde kerk aan de Roomsche Catholyken dezer stad toekomt, is ontegensprekelijk ;
1^e omdat het getal der Roomsche Catholyken dezer stad verre dat der Hervormden overtreffende als zijnde vier duizend vier honderd waartegen de Hervormden slechts veertien honderd kunnen optellen, eene meerderheid die ontegensprekelijk voldoende is.

Indien daarentegen de grondeigenaar het gebouwde wil aan zich behouden, moet hij de waarde van de bouwstoffen, mitsgaders het werkloon, betalen zonder dat echter de meerdere waarde van het erf daarbij in aanschouw zal kunnen worden genomen. B. 605, C34,659 v., 762, 772 v., 826; C. 55B.)

2^e Wat de behoefte betreft, de Roomsch Catholyke gemeente dezer stad heeft slegts een eenig gebouw in vorm eener schuur, ingevolge eener wet door de voormalige Staten Generaal gegeven, gebouwd, waarin zij haren Godsdienst moet uitoefenen, daarenboven veel te klein voor het aanzienlijk getal van vierduizend vierhonderd zielen, welk gebrek men door zolderingen in dezelve te plaatsen te vergeefs geheel heeft tragten te verhelpen, vermits niettegenstaande dat tot groote ontstigting van anderen, onze geloofsgenoten verplicht zijn, op Zon- en andere Feestdagen hunne Godsdienst voor de deur en op de straat bij te wonen.

Dat daarentegen de St. Gertrudiskerk of groote Kerk, thans bij de Hervormden in gebruik veel te groot voor hunne behoefte is, slegts een aantal van veertien hondert zielen uitmakende, blijkt klaar, daar zij verpligt zijn geweest het grootere gedeelte derzelve door een beschot af te slaan, hetgeen zij hunne wandelkerk noemen en ook wezenlijk voor niets anders gebruiken.

Dat wat al verder de behoefte der Roomsch Catholyken betreft: terwijl de Hervormden uit stadskas jaarlijks, behalve de tractementen van twee hunner leeraren beneffens een fransch predikant, van den lande ontvangen een capitale som van f1051 tot tractement van een derde predikant, ziekebezoeker enz., en ook de Roomsch Catholyken tot al noch gelijke kerkeregten betalen, zonder daar nimmer eenige voordeelen te hebben genoten en dat dan ook de Catholyke gemeente dezer stad, volgens het aantal zielen berekend, twee derde gedeelte sedert zoo langen tijd voor de Hervormden hebben betaald en nog betalen, terwijl zij zelf

naauwelijks, (door de vermindering van welvaart dezer stad, als grootendeels van het garnizoen moettende bestaan, hetgeen zij sedert lang weinig of geen gehad heeft en waardoor dan ook de gaven tot onderhoud van kerkleeraren veel vermindert zijn), naauwelijks in staat is hun kerkgebouw hoe klein en gering, of hunne leeraren, schoon maar drie, voor vier duizend vier honderd zielen, waarvan de derde slegts een tractement van f150 is toegelegd, te onderhouden.

Dat de kerkenraad vertrouwt Uwe Majesteit door deze volledig te hebben bewezen;

1. de St. Gertrudiskerk of zoogenaamde Groote Kerk dezer stad door hunne Roomsche Catholyke voorouders is gebouwd;
2. dat dezelve gemeente op eene wederregtelijke wijze en tegen de aangegane verbintenissen is beroofd geworden;
3. dat hun tot als noch het bezit op eene wederregtelijke wijze word onthouden en
4. de Roomsche Catholyke Gemeente in gevolgen Uwer Majesteits decreet de dato 2 Aug. 1808 de vereischte requisiten heeft en alzoo geregtelijk is tot het bezit dier kerk.

Redenen waarom de kerkenraad voornoemt, in naam hunner Roomsche Catholyke geloofsgenooten dezer stad, met alle gepaste eerbied Uwe Majesteit is verzoekende, dat het hoogst dezelve goedgunstig behagen moge, hare deciesie in deze te willen verleenen en de St. Gertrudis of zoogenaamde Groote Kerk dezer stad, tot heeden noch bij de Hervormden in gebruik, aan de Roomsche Catholyke Gemeente dezer stad goedgunstig toe te kennen, of te wel zoodanigen anderen schikkingen in deze te

maken, als deszelfs hoogere wijsheid en doorzigt in deze zal vermeenen te behooren.

't Welk doende etc.

Namens de kerkenraad voornoemd, P. J. Schillemans.

Bergen-op-Zoom, den 27sten van de Grasmaand 1809.

Koning Louis Napoleon vaardigde daarop den 4den Mei een besluit uit dat de kerkenraad eene commissie zou benoemen om de geschillen met de Hervormden uit den weg te ruimen.

Tot deze commissie werden den 25 Mei door het kerkbestuur benoemd de Heeren: Hoyneck van Papendregt, F. Beels, L. Molenschot, P. Morgen, P. J. Schillemans en P. J. de Koker.

Hunne benoeming en aanstelling tot die commissie was ondertekend door de volgende leden van het kerkbestuur C. J. van Aken pastoor, Joannes La Fontijn, J. W. Pruys, G. J. Mirou, N. Snoek, J. P. Wagemakers en P. van de Vijver.

Hiervan werd kennis gegeven aan den Landdrost van Brabant en aan den Burgemeester der stad; doch reeds in Maart 1810 voor dat de commissie haar werk had kunnen verrichten, werd Koning Louis door zijn broeder den Keizer afgezet en werd Holland bij Frankrijk ingelijfd. Ook de Keizer vaardigde 16 April 1810 een decreet uit, waarbij in de landen van Holland bij Frankrijk ingelijfd, de talrijkste kerkelijke Gemeente ook de grootste kerk zou bezitten.

Daarom zond ook thans weder de kerkenraad den 29 Mei een petitie naar den Prefect van het Departement der beide Nethen, om de St. Gertrudiskerk weer in bezit te krijgen, als zijnde hun kerkgenootschap het talrijkste. Het kerkbestuur deed daarbij de belofte eene ruime en lichte kerk aan de Hervormden te zullen schenken. Ingelijks werd den

13 Junij een missive gezonden naar den Keizerlijken Commissaris om de teruggave te verkrijgen van de St. Gertrudiskerk.

Ook in dit request wijst het kerkbestuur er op

1. dat de kerk gebouwd is door de Katholieken
2. dat zij wederregtelijk is ontnomen
3. op de decreeten door Koning Lodewijk 4 Mei 1809 en door den Keizer zelve 10 April 1810 gegeven.

De beslissing bleef achterwege wegens de vele oorlogen door den Keizer gevoerd.

Na den slag van Leipzig begint Nederland zijn oproer tegen Napoleon en begin December 1813 aanvaardde Z. M. Willem I de regeering over Nederland.

Intusschen bleef nog altijd het R.K. Kerkgenootschap zonder voldoende kerklokaal en daarom besloot het kerkbestuur in Januari 1818 pogingen aan te wenden bij Zijne Majesteit Willem I tot verkrijging van eene andere kerk.

Zij vragen in hun request het voormalige Markiezenhof, toen ingericht voor Militair Hospitaal, benevens de gelden om daarvan een geschikt kerkgebouw te maken.

Het Markiezenhof werd echter door Zijne Majesteit aan de stad geschonken tot het maken van Kazernen. Daarom wendt zich het kerkbestuur op het einde van 1818 ten tweede male tot Zijne Majesteit en geeft eenige wegen aan waardoor het tot een voldoende en geschikt kerklokaal zou kunnen komen:

Het in eigendom verkrijgen van de Groote Kerk, of te willen afstaan het Gouvernementsgebouw thans Hospitaal, benevens tachtig duizend gulden toelage en een gift van vijf duizend gulden van de

Hervormden voor het vrije bezit der Grootte Kerk, of wanneer deze voorstellen niet kunnen aangenomen worden, de zoogenaamde Wandelkerk te doen afstaan en ook dertig duizend gulden te geven om een afscheidingsmuur te bouwen en de noodige herstellingen aan te brengen.

Dit request was geteekend door de Heeren C. J. van Aken pastoor, C. Tierhoff, P. Bastiaansen, J. C. Loyens, Joh. Jacobs, A. van Dijk, G. Verreijk, J. "Wagemakers, J. Kerkhof, P. J. Schillemans, allen leden van het kerkbestuur.

De Burgemeester kreeg hierop in last om in overleg met het kerkbestuur eenige vragen te beantwoorden.

Deze vragen werden door den Burgemeester 8 Februari 1819 aan het kerkbestuur ingezonden, onder meer waren deze vragen :

1. of de Katholieken in het bezit waren der Grootte Kerk,
2. of zij meer dan een kerkgebouw hadden;
3. hoe groot het getal der R.K. gemeentenaren was ;
4. hoe groot de oppervlakte der kerk was,
5. ook werd gevraagd naar de inkomsten der kerk enz.

Door het kerkbestuur werden deze vragen beantwoord den 15 Febr. naar den Burgemeester gezonden.

Intusschen was het request door de R.K. Gemeente gezonden naar Zijne Majesteit ter verkrijging van een beter kerkgebouw, gesteld in handen van den Burgemeester der stad. Deze zond het naar het Gereformeerd kerkbestuur om te dienen „tot deszelfs belang".

Het rescript van den Hervormden kerkeraad werd opgezonden naar Zijne Excellentie den Gouverneur der Provincie, zonder dat het R.K. Kerkbestuur daarvan inzage had gekregen. Daarom werd in Juli 1819

het volgende request naar de Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant gezonden:

Aan de WelEd. Groot Achtbare Heeren Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant.

Geven reverentelijk te kennen Pastoor en Kerkmeesteren van de R.K. Gemeente te Bergen-op-Zoom:

Dat zij zich over eenigen tijd bij requeste aan Zijne Majesteit den Koning hebben geadresseerd, ten einde een meer geschikt kerkgebouw tot uitoefening van hunnen Godsdienst te bekomen als zijnde het tegenwoordige voor het aantal leden hunner Gemeente veel te klein en geheel ongeschikt;

dat zij nu onlangs zijn geïnformeerd dat hetzelfde request in handen van de regeering dezer stad gesteld zijnde, door dezelve is gezonden aan die van 't Hervormde Kerkgenootschap te Bergen-op-Zoom, om te dienen van derzelve belang,

dat de kerkmeesteren der Hervormde Gemeente van Bergen-op-Zoom daaraan voldaan hebbende, dit hun bericht door Heeren Burgemeesteren van Bergenop- Zoom, aan Zijne Excellentie den Heere Gouverneur dezer Provincie is opgezonden,

dat de supplianten wel hadden gewenscht op 't bericht van Heeren Kerkmeesteren van de Hervormde Gemeente, alvorens 't zelve is opgezonden, te kunnen antwoorden, maar dat zij daartoe niet in de gelegenheid zijn gestelt,

dat de supplianten op grond van art. 145 der Grondwet in het vast vertrouwen verseren, dat de stukken welke tot deze belangrijke zaak behooren, een onderwerp van de deliberatie van UEd. Groot Achtbare zullen uitmaken.

dat het verzoek van de supplianten aan Zijne Majesteit den Koning gedaan, onder anderen tendeert tot het bekomen van de geheele of een gedeelte der Grootte of St. Gertrudiskerk, bij die van het Hervormde Kerkgenootschap in gebruik,

dat de supplianten niet twijfelen of Kerkmeesteren van de Hervormde Gemeente zullen zich, als naar gewoonte, voornamelijk beroepen op derzelver eigendom van de voormelde kerk, tegen welk recht van eigendom de supplianten zich vleijen gewigtige bedenkingen zullen kunnen inbrengen wanneer zij daartoe in de gelegenheid worden gesteld; dat de supplianten vreezen, wanneer UEd. Groot Achtbare niet volkomen over deze belangrijke questie zullen zijn ingelicht, er somtijds bij middel van elucidatie een min gunstige dispositie op hun request aan Zijne Majesteit den Koning, zou kunnen worden genomen.

Reden waarom de supplianten zich tot UWelEd. Groot Achtbare ziin kerende, eerbiedig verzoekende, dat 't bericht van Heeren Kerkmeesteren der Hervormde Gemeente te Bergen-op-Zoom, op hun aan Zijne Majesteit gepresenteerd request moge worden gesteld in handen van de supplianten, ten einde daarop in hun belangen te worden gehoord, verzoekende de supplianten al verder dat UWelEd. Groot Achtbaren met derzelver vermogende intercessie, hun gedane verzoek aan Z. M. gelieve te ondersteunen. Het welk doende etc. volgen dezelfde handteekeningen als bij het request.

Hierop kwam 13 April 1820 eene missive van den Staatsraad Gouverneur der Provincie Noord-Brabant I. B. Holvoet, waarin wordt bekend gemaakt, dat Zijne Majesteit verlangt alvorens te disponeeren op het request der R.K. Gemeente, of eene minnelijke schikking

tusschen de beide Gemeenten niet tot stand zou kunnen gebracht worden door afkoop van wege de Hervormde Gemeente van het recht, hetwelk het R.K. Kerkgenootschap heeft op de fundamenten, goederen en fondsen der St. Gertrudiskerk.

Naar aanleiding van deze missive werden door het kerkbestuur 23 April 1820 tot taxateurs benoemd, voor zooverre de waarde betreft der grondslagen, muren, pilaren enz. de Heeren A. van Dijk en Karel Spek. Deze Heeren hebben zich daarmee belast en brachten reeds 6 Mei verslag uit van hunne taxatie.

Bergen-op-Zoom, 6 Mey 1820.

Mijne Heeren

Op Ulieder verzoek hebben wij het ondernomen een taxatie te maken van de grondslagen en den afbraak van de Groote Kerk alhier; schoon het eenigzins moeilijk is geweest om uit 't aan ons ter hand gesteld Decreet van het Wetgevend Ligchaam van den 21ste January 1800 eene juiste bepaling te maken, van hetgene door ons moest worden getaxeerd, om zoo veel in ons doenlijk was, aan Ulieder verlangen te voldoen, hebben wij eene opmeting van den platte grond, en eene naauwkeurige inspectie van het gebouw gedaan en hebben die meting benevens de afbeeldingen van de ruïne der kerk tot een basis onzer berekeningen genomen, het is ons voorgekomen dat zich dat werk gevoeglijk in vieren laat verdelen :

1. In de platte grond.
2. De buitenmuren en dezelve pilaren en fondamenten.
3. De binnenmuren met de kolommen en kruiswelfen.
4. Den afbraak.

Op dien voet voortgaande hebben wij de begroting vermeent te moeten maken als volgt:

1. De platte grond waarop de kerk is gebouwd getaxeerd op	<i>f</i> 4200,00
2. De geheele omtrek der buitenmuren van de kerk met dezelve fondamenten en pilaren gerekend op 168204 cubieq voeten grootendeels van hardstenen en overigens van metzelstenen, getaxeerd door malkanderen op 10 stuivers de voet <i>f</i> 84102,00	<i>f</i> 84102,00
3. De binnenmuren met kolommen en kruiswelfen gerekend op 30858 cubieq voeten door malkanderen getaxeerd op 8 stuivers de cubieq voet	<i>f</i> 12365,20
4. De afbraak en ruïne van ijzer en lood, steen etc. bij gissing getaxeerd op	<u><i>f</i> 4800,00</u>
Dus te zamen	<i>f</i> 105467,20

Ingeval eene meer nauwkeurige taxatie mogt worden gevraagd, dan zoude men de fundamenten moeten ontgraven en kosten maken, doch wij vermeenen de taxatie in redelijkheid te hebben gedaan en zijn bereid dezelve mondelings en meer gedetailleerd op te geven.

Was getekend

A. van Dijk.

K. Spek.

De copie dezer taxatie werd den 8 Mei aan den Edel Groot Achtbaren Heer Burgemeester der stad Bergen-op-Zoom ingezonden met

verzoek, „om zoodra de commissie uit het Hervormd Genootschap daarmede in gereedheid zal wezen, die zaken verder als het doenlijk is, in der minne te schikken".

Er was echter geene minnelijke schikking tusschen de Hervormde en R.K. Gemeente tot stand te brengen tot afkoop van het recht, hetwelk de Katholieken hadden op de fundamenten, muren, goederen en fondsen der St. Gertrudiskerk.

Dit blijkt uit het decreet van Zijne Majesteit Willem I van 24 December 1820, hetwelk aan het R.K. Kerkbestuur werd gezonden 29 Januari 1821 door den Directeur Generaal voor de zaken van Katholieken Eeredienst in het Koninkrijk, waarbij aan de R.K.

Gemeente dertig duizend gulden werd geboden, *mits voor goed afstand doende van al hare rechten op de St. Gertrudiskerk.*

Dit stuk is van den volgenden inhoud :

**Generale Directie voor de zaken van den Katholieken Eeredienst
Eerste Divisie**

n° 4949 Brussel, 29 Januarij 1821.

De Directeur Generaal voor de zaken van den Katholieken Eeredienst
voor het Koninkrijk der Nederlanden en het Groot Hertogdom
Luxemburg.

Ontfangen hebbende een besluit van Zijne Majesteit den Koning, zijnde van den volgenden inhoud:

Wij Willem etc.

Gezien de requeste van Pastoor en Kerkmeesteren der R.C.

Gemeente te Bergen-op-Zoom, daarbij verzoekende dat hen onder behoorlijke schikkingen moge worden afgestaan en overgegeven de

Groote of St. Gertrudiskerk, thans bij de Hervormde Gemeente in gebruik, of wel, met overgifte van het gewezen Gouvernementshuis, nu Militair Hospitaal, tot het bouwen eener nieuwe kerk aan hen eene somma van f80.000 toegestaan en bij aldien in hunne voorschreven verzoeken niet kan worden getreden dat als dan aan hun met eene subsidie van f150.000 worde afgestaan de zoogenaamde wandelkerk en het koor aldaar en de R.C. de voorkeur geven aan het genot van eene subsidie uit Rijkskas, ten einde een geheel nieuw kerkgebouw te kunnen stichten.

Gelet op de bijzonderheid dat de R.C. Gemeente van Bergen-op-Zoom, zeker regt sustineert te bezitten op de fundamenteën, goederen en fondsen der St. Gertrudiskerk aldaar.

Gelet op het rapport van onzen Staatsraad Directeur Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk en van den Directeur Generaal voor de zaken van den R.C. Eeredienst in dato 29 September l.l. n° 2444/1305 houdende opgave van de door hen, ter voldoening aan onze dispositie van den 4 April 1820 n° 15 aangewende pogingen, waaruit aan ons is gebleeken, dat er geene minnelijke schikkingen tusschen de Hervormde en R.C. Gemeente te Bergen-op-Zoom tot stand te brengen zijn, tot afkoop door de Hervormden van het regt, hetwelk de R.C. sustineeren te hebben op de voorschreven fundamenteën, goederen en fondsen;

gelet op het advys van den Raad van Staten van den 18 dezer n° 11, voorts gelet op den aan Ons kenbaar gemaakte wensch van het Beijersche Hof, dat de stoffelijke overblijfselen van de Graven van der

Lippe, ter aarde mogen worden gesteld in eene R.C. Kerk te Bergen-op-Zoom ¹⁹);

hebben goedgevonden en verstaan :

1. Ten einde de R.C. Gemeente te Bergen-op-Zoom te gemoet te komen in haren wensch om een nieuw kerkgebouw te stichten, aan dezelve een subsidie van f30000 te verleen en om door haar tot dat einde te worden gebruikt onder het toezigt van Gedeputeerde Staten van de Provincie Noord-Brabant en wijders onder speciale voorwaarde, dat door het aannemen van deze somme de voormelde Gemeente zich verbinden zal om van nu af aan, eens en voor altijd, geheel af te zien van alle verdere pretensiën, hoe ook genaamd ter zake van de voorzeide St. Gertrudiskerk met hetgeen daartoe behoort.
2. Te bepalen dat de voormelde somme aan dezelve zal worden voldaan, zoodra aan den Directeur Generaal voor de zaken van den Roomsch Catholyken Eeredienst de behoorlijke verzekering zal zijn gegeven, dat zij in die voorwaarde toetreedt en wijders blijken zal, dat zij voor hetgeen boven de toegelegde somme van f30.000 tot gemelde opbouw mogt noodig wezen, zal zorg dragen en instaan, zullende voorts uit de Roomsch Catholyke Gemeente te Bergen-op-Zoom eene commissie worden benoemd, om te zien, dat het voorgenomen werk geschiedde en dat van den toegestane onderstand getrouw rekening en verantwoording worde gedaan aan Gedeputeerde Staten voornoemd, welke dezelve rekening en verantwoording na

---

¹⁹ Het betreft hier de Heeren van Glymes. De naamsverwarring is gerelateerd aan de bijnaam van Jan II van Glymes: Metten Lippen. Ook in latere publicaties ([Staatscourant van 5 november 1829](#)) wordt deze onjuiste aanduiding gebruikt.

examinatie aan den Directeur Generaal voor de zaken van de Roomsche Catholyken Eeredienst zullen doen toekomen; terwijl de gemelde Gemeente in het vervolg met het geheele onderhoud harer kerk zal blijven belast en zorgen moeten, dat de reparatiën die eventueel daaraan mogten noodig wezen, bij tijds geschieden te welke einde zij jaarlijksch aan de Gedeputeerde Staten der Provincie, rekening en verantwoording zal doen van hare administratie en ter goedkeuring inzenden de begrooting van hare inkomsten en uitgaven.

3. De Directeur Generaal voor de zaken van den Roomsche Catholyken Eeredienst te machtigen, om de voormelde somme in tijd en wijl te affecteren op de begrooting van zijn Departement over 1818 en wel ter somme van
	<i>f</i> 8.180
op art. 2 der 4 afdeelingen, voor het overige	<i>f</i> 21.820
	<i>f</i> 30.000
- op de 5de afdeeling, welke, ten dien einde met een montant van *f*3584,74 zal worden gesuppleerd uit het 17 art. der 2de afdeeling van dezelfde begrooting;

en eindelijk

4. dat door de zorg der stedelijke regeering van Bergen-op-Zoom, de stoffelijke overblijfselen van de Graven van der Lippe zullen worden overgebracht en ter aarde bestelt in de nieuw te bouwen Roomsche Catholyke kerk en zulks op eene zoodanige gepaste wijze, dat daaruit aan de nakomelingschap de hulde aan de nagedachtenis der bevorens te Bergen-op-Zoom geregeerd hebbende familie toegebracht, en de eerbied voor hunne overblijfselen kunnen blijken.

Er zal afschrift dezer worden gezonden aan den Directeur Generaal voor de zaken van Roomsche Catholyken Eeredienst ter fine van executie, alsmede aan Onzen Minister van Financiën, aan Onzen Staatsraad Directeur Generaal voor de zaken van de Hervormde Kerk etc., alsmede aan de algemeene Rekenkamer ; zullende voorts de inhoud van het 4 lid worden gebracht ter kennis van Onzen Minister van Buitenlandsche en Binnenlandsche Zaken en Waterstaat tot informatie.

Brussel, den 24 December 1820.

get.: Willem etc.

Gelast hetzelfde ter kennis te brengen van Pastoor en Kerkmeesteren der Roomsche Catholyke Gemeente te Bergen-op-Zoom te welken einde aan hun afschrift dezer zal worden gezonden tot informatie.

De Directeur Generaal voornoemd Goubau.

Voor eens luidend afschrift De Secretaris bij hetzelfde Departement P.I. L'Ortye.

Uit het schrijven van den Directeur Generaal van 31 October 1821 blijkt, dat het R.K. Kerkbestuur op dit voorstel niet kon ingaan, omdat f30.000 niet geëvenredigd was aan de verplichting om afstand te doen van zijn recht op de St. Gertrudiskerk en heeft daarom nog f20000 bijgevraagd.

Dit schrijven luidt als volgt:

Brussel, den 31 October 1821.

De Directeur Generaal voor de zaken van den Catholyken Eeredienst
voor het Koninkrijk der Nederlanden en het Groot Hertogdom
Luxemburg.

Ontvangen hebbende een nader besluit van Zijne Majesteit den
Koning dato 22 Oct. j.l. n° 177 van den volgenden inhoud

Wij Willem etc.

Op het rapport van den Directeur Generaal voor de zaken van den
Roomsche Catholyken Eeredienst van den 14 Mei j. l. en daarbij
kopyelijk overleggende een Missive van Gedeputeerde Staten van
Noord-Brabant en bijlagen, houdende opgave der redenen, welke de
R.C. Gemeente te Bergen-op-Zoom beletten om het aan dezelve, bij
ons besluit van 24 December 1820 n° 55 verleend subsidie van dertig
duizend gulden, tot het stichten van een nieuw kerkgebouw onder de
daarbij vermelde speciale voorwaarden, aan te nemen,
vermeenende de R.C. Gemeente voornoemd, dat het gemelde
subsidie niet geëvenredigd is aan de haar opgelegde verpligting, om
van nu af aan, eens en voor altijd geheel af te zien van alle pretensiën
hoegenaamd in zake der St. Gertrudiskerk, thans bij de Hervormde
Gemeente in gebruik en verzoekende dien ten gevolge, dat boven het
voorschreven subsidie aan haar een somme van twintig duizend
gulden moge worden toegestaan, tot schadevergoeding voor de
grondslagen der gemelde kerk, of dat het gewezen Gouvernements-
huis, nu Militair Hospitaal te Bergen-op-Zoom, ten behoeve der R.C.
Gemeente aldaar tot eene kerk worde afgestaan.

Gezien het rapport van Onzen Staatsraad Directeur Generaal voor de
zaken van den Hervormden Eeredienst van 1 Juni l.l. no 1004/847,

gelet op het rapport van Onzen Commissaris Generaal van Oorlog van den 19 dezer n° 53, daarbij het onraadzaame aantoonende om het tegenwoordige Militair Hospitaal te Bergenop- Zoom aan de R.C. Gemeente aldaar af te staan en daar tegen de aan dezelve toebehoorende kerklokalen tot een Militair Hospitaal in te rigten; hebben goedgevonden en verstaan, de bepalingen van ons bovengemelde besluit van den 24 December 1820 n° 55 te laten in haar geheel en alzoo bij dezelve te persisteren, doch dien onverminderd het daarbij aan de R.C. Gemeente te Bergen-op-Zoom tot het stichten van een nieuw kerkgebouw verleend subsidie van f30.000 te verhogen met f15.000 en hetzelfde te brengen tot f45.000, zullende voorschrevene vermeerdering van f15.000 worden voldaan uit de 5^e afdeeling van het 7^e Hoofdstuk der begrooting van 1819.

's Gravenhage, 22 October 1821.

Was geteekend: Willem etc.

En is den Directeur Generaal gelast hetzelfde ter kennis te brengen van Pastoor en Kerkmeesteren der R.C. Gemeente te Bergen-op-Zoom, te welken einde aan hen afschrift dezer zal worden gezonden tot informatie.

(geteekend) Goubau.

Voor eensluidend afschrift

De Secretaris bij het Departement van R.K. Eeredienst P.I. l'Ortye.

Hierop heeft het kerkbestuur zich nogmaals tot Zijne Majesteit gewend om bij de f45.000 nog f30.000 bij te krijgen of wel hetzelfde zonder subsidie in het bezit te stellen der St. Gertrudiskerk met gronden en fondsen.

Op last van Z. M. werd 23 Maart 1822 op dit request geantwoord, dat:

Hoogst deszelve geene termen heeft gevonden om in dit verzoek te treden en mitsdien verlangt, dat de adressanten zich nader verklaren, of zij al dan niet wenschen gebruik te maken van de bepalingen der besluiten van 24 December 1820 n° 55 en van den 22 October 1821 n° 177, ten einde in het laatste geval door Zijne Majesteit ten dezen zoodanige dispositie zoude kunnen worden genomen, als bevonden zal worden te behooren ; zullende bij gebreke van zoodanige nadere verklaring, het daarvoor gehouden worden, dat door de adressanten in de voorgeschrevene besluiten wordt berust.

Dit schrijven was geteekend: L. van Gobbelleken. (?)

Na ontvangst van deze missive heeft het R.K. Kerkbestuur berust in de aanvaarding van f45.000 onder de gestelde voorwaarden en daardoor afstand gedaan van alle rechten op de St. Gertrudiskerk of zoodaanaamde Groote Kerk.

In de vergadering van het kerkbestuur van 2 November 1823 werd besloten, wyl aan de R.K. Gemeente een subsidie van f45.000 was toegestaan, tot opbouw eener nieuwe kerk en de behoefte eener grootere kerk zich meer en meer deed gevoelen, om te zien naar een geschikt terrein. Aan de Heeren Kerkmeesters Gerard Verreyk en Antonius Kerkhof werd opgedragen daar naar om te zien, met het verzoek, zoo spoedig mogelijk daarvan rapport uit te brengen.

Reeds in de vergadering van 13 November daaropvolgende kunnen de Heeren Verreyk en Kerkhof met genoegen mededeelen, dat zij een geschikt terrein tot opbouw der nieuwe kerk gevonden hebben, namelijk de huizen van Adr. Vergroesen, I. Theewis, I. Chauffort en van

Mej. de Weduwe Meeuwissen allen gelegen aan de markt, benevens een huis met erve van C. Schüsler, gelegen aan de Potterstraat. Deze huizen konden tegen aanzienlijken prijs gekocht worden.

Nadat hierover breedvoerig beraadslaagd was, werd besloten aan genoemde Heeren Verreyk en Kerkhof last en tevens procuratie te geven, om deze huizen namens het kerkbestuur aan te koopen en wel voor zoodanigen prijs, als zij verkregen kunnen worden.

In de vergadering van 30 November 1823 brengen deze heeren rapport uit over hunne bemoeiingen en wordt door hen kennis gegeven, dat zij als zoodanig gemachtigd door het kerkbestuur, hebben aangekocht tot opbouw der nieuwe kerk de volgende huizen :

1. van Jacobus Theeuwis, huis en erf genaamd De Hing voor f3200,00
2. van Ch. Schüsler, huis en erf genaamd De Achterkraan voor
f800,00
3. van de Wed. Meeuwissen geb. Peeters, huis en erf genaamd De Groote Kraan f3350,00
4. van P. Chaufford, huis en erf genaamd De Zwaan, aan de markt, benevens een stalling en koetshuis aan de Potterstraat f4750,00
5. van Adr. Vergroesen, huis en erf genaamd De groote Voetboog f5850,00

In dezelfde vergadering werd een commissie gekozen, ingevolge het Koninklijk Besluit van 24 December 1820 en 22 October 1821, waarbij f45000 subsidie gegeven wordt onder voorwaarde, dat eene commissie uit de R.K. Gemeentenaren zou benoemd worden tot opbouw; deze commissie bestond uit de Heeren A. van Dijk, G. Verreyk, A. Kerkhof, M. P. Smits, A. F. G. Meeganck en P. J. Schillemans, zullende deze laatste fungeeren als penningmeester.

Zie decreet van 24 December 50 1820, waarbij de werkzaamheden en verplichtingen van deze commissie -worden bepaald. Tevens werd de Heer Schillemans aangewezen als de persoon, die namens het R.K. Kerkbestuur werd gemachtigd om de subsidie te ontvangen; van een en ander werd op de vereischte plaats kennis gegeven.

31 Mei 1824 geeft Zijne Excellentie Appellius, Minister van Financiën den last de subsidie aan den Heer Schillemans uit te keeren.

Met bekwamen spoed werd thans met den opbouw der nieuwe kerk begonnen.

Op 5 Augustus 1829 werd door de bouwcommissie aan het kerkbestuur kennis gegeven, dat de nieuwe kerk zoo ver was afgewerkt, dat de kerkelijke diensten daarin konden geschieden.

Daarom werden de Heeren Schillemans, Vereyk en Trimbos

6 September 1829 gelast zich te vervoegen bij den Hoogwaardigen Heer J. van Hooydonk Vicarius Apostolicus, ten einde Z. Hoogw. te verzoeken de kerk te willen inzegenen. Deze inzegening had plaats 23 September 1829.

Bij Kon. Besluit 30 October 1827, was nog eene subsidie van f5000 toegestaan, f30000 werden genegocieerd. De kerk is opgebouwd voor f81.700,00.

Onder de voorwaarden, waarop de subsidie van f45000 werd verleend, behoorde ook dat de stoffelijke overblijfselen van de Graven van der Lippe uit de Protestantsche kerk zouden worden overgebracht naar de nieuwe kerk. Dit geschiedde 28 Oct. 1829. De grafkelder staat in het priesterkoor vóór het groote Altaar ²⁰).

---

²⁰ Voor de latere ontwikkelingen zie de artikelenreeks van W.A. van Ham: '*Het rusteloos gebeente*', Waterschans [1988-12](#), [1990-3](#),

In 1822, 9 September werd de WelEerw. Heer Martinus Luykx, pastoor te Nispen en hier als kapelaan opgevolgd, door den Eerw. Heer Carolus Luther. Deze werd in 1826 door zijne overheid teruggeroepen en opgevolgd door den Eerw. Heer Adrianus Willems.

In 1830 werd het thans nog bestaande kerkhof ²¹⁾ in gebruik genomen. Goedkeuring was verkregen bij Kon. Besluit 17 Maart 1830. Het kerkhof is een geschenk van den Heer C. P. van Opdorp. Van dien tijd af waren de katholieken in bezit van eigen kerk en kerkhof en eindigden de geschillen met de Gereformeerden ; meer en meer nam het aantal katholieken toe, zoodat hetzelfde twintig jaar later bijna verdubbeld was en het noodzakelijk werd 6 September een tweede parochie op te richten in de Poorteriej onder den titel van H. Antonius Abt.

En thans is het aantal katholieken reeds zoo groot, dat de parochie van O. L. Vr. Hemelvaart in drie parochies is verdeeld.

De parochie der H. H. Martelaren van Gorcum werd opgericht 14 Februari 1906, die van den H. Joseph 19 Maart 1906.

---

²¹ [Begraafplaats Mastendreef](#)

Bijlage

Overgenomen uit de [Ommelander Courant van 16-09-1796](#)

GELYKHEID,

VRYHEID,

BROEDERSCHAP.

PROCLAMATIE

DE NATIONALE VERGADERING, REPRESENTEERENDE HET VOLK VAN NEDERLAND, allen den geene, die deze zullen zien of horen lezen, *Heil en Broederschap!*

Alzoo de vernietiging van het oude stelzel eener heerschende of bevoorrechte Kerk, en de afscheiding der Kerk Van den Staat reeds opgesloten lag in de erkenning der Regten van den Mensch en Burger, en van de grondbeginzelen van Vryheid, Gelykheid en Broederschap, welken, in den naame van het Volk van Nederland openlyk en plechtig is afgekondigd, zoo bleef ons ter wegneming der bezwaaren, uit dat oude stelzel geboren, en ter voorkoming eener billyke vrees voor derzelve voortdoring of wederkeering, niets anders over, dan te decreteren, voor eerst: Dat voordaan in Nederland geene heerschende Kerk kan of zal geduld worden; en ten anderen, dat alle de bedoelde bezwaaren zullen worden weggenomen met dien spoed, en langs dien weg, welke de aard van ieder derzelve in het byzonder mogelyk maakt, en van zelfs aanwyst.

Wy hebben by ons Decreet van den 5den dezer, beide gedaan. Wy hebben daar by besloten, dat niet alleen geen bevoorregte of heerschende Kerk in Nederland meer kan of zal geduld worden, maar dat ook aile Placaten en Resolutien der gewezenen Staten Generaal, uit het oude stelzel der vereeniging van Kerk en Staat geboren, zullen worden gehouden voor vernietigd.

Wy hebben het dragen van onderscheidende Tekens, door Leeraaren of andere Kerkelyke Beampten, op openbare Straaten en Wegen: het oeffenen van Godsdienstige plechtigheden buiten de Muuren van Kerken en

Bedehuizen; en het luiden van Klokken ter aankondiging van Godsdienst oefeningen, afgeschaft, om dat het tegen de Gelykheid streed, iets van dit alles langer aan één Genootschap, by uitsluiting, toe te laten; om dat gewigtige redenen verboden het zelve algemeen te vergunnen; en om dat de noodzakelykheid van dit alles door het gantsche Land heen op één eenparigen voet te regelen, vorderde, dat dit besluit van ons voortkwam. Tot het wegnemen van alle drukkende bezwaren, uit het meergemelde oude stelzel geboren; in het byzonder tot het dadelyk intrekken en buiten effect stellen, van alle zodanige Provintiale Resolutien, Placaten en Octroyen, die de Leden van alle Kerkgenootschappen verplichten, om ten behoeve van eene bevoorregte Kerk, personeele belastingen op te brengen tot de oogenblykelyke vernietiging van alle Procedures van executie, hoe ook genaamd, welke uit kracht der voorzegde Placaten of Octroyen worden gedirigeerd, hebben wy, by eene circulaire Missive, de Hoogste geconstitueerde Magten in de onderscheidene Gewesten ten sterksten aangemoedigd. Ter opheffing der overige bezwaaren, welke oogenblykelyke wegneming onmogelyk was, zoo men niet onbillyk handelen en geene verwarringen stichten wilde, hebben wy eene Personeele Commissie uit ons midden benoemd : en wy hebben al mede de Hoogste geconstitueerde Magten in de onderscheiden Gewesten ten krachtigsten aangespoord, om de meer algemeene inrigtingen die aan het onderzoek dier Commissie zyn aanbevolen, en ook in het byzonder de betaling der Hoogleeraars, Kerkleeraars en andere Beambten der gewezen heerschende Kerk, op den ouden voet te laten, of, voor zoo verre daarvan reeds mogt afgeweken zyn, in den vorigen staat te rug te brengen, tot zoo lange, dat door gezegde Commissie by ons zal zyn ingebracht, en door ons zal zyn goedgekeurd en ingevoerd, een volledig ontwerp, waar naar deze gewigtige zaak, overeenkomstig de regtvaardigheid en ten meesten nutte des Lands, geschikt zal kunnen worden. En nademaal wy het nodig oordelen dat, ter geruststelling der Natie, dit besluit zoo veel mogelyk aan elk en iegelyk bekend worde.

Zo is het,

dat wy hebben goedgevonden, daar van by Proclamatie aan den Volke kennis te geven, gelyk wy doen by dezen, met adhortatie, dat een ieder zich stiptelyk gedrage naar de beveelen, uit dit Decreet zullende prostueeren en afwagte de schikkingen, die daar van de gevolgen zullen zyn, voor zo verre derzelver instandbrenging noodzakelyk eenigen tyd vorderen zal; ontbiedende daarom, en verzoekende de Hoogste geconstitueerde Magten, in de respective Gewesten, dat zy deze onze Proclamatie, van stonden aan doen publiceren en affigeeeren, in alle Plaatsen, daar men gewoon is, zoodanige Proclamatien en affixien te doen.

Aldus gedaan en gearresteerd ter bovengem. Vergadering,

in den Hage den 18 Augustus 1796.

Het tweede Jaar der Bataafsche Vryheid.

(Was gearapheert)

J. P. van WICKEVOORT CROMMELIN, vt.

Ter ordonnantie van dezelve

(Was geteekend)

D. van LAER.

Verdere proclamaties en verwijzingen

[Leeuarder Courant 27-08-1796](#)

[Friesche Courant 27-08-1796](#)